UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Klára Hrabcová

Role Spojených států v irácko-íránském konfliktu (1980-1988)

Bakalářská práce

Praha 2016

Autor práce: **Klára Hrabcová**

Vedoucí práce: **PhDr. Mgr. Jaroslav Zukerstein**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

HRABCOVÁ, Klára. *Role Spojených států v irácko-íránském konfliktu (1980-1988).* Praha, 2016. 39 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Mgr. Jaroslav Zukerstein.

Abstrakt

Islámská revoluce v roce 1979 znamenala nejen konec šáhova režimu v Íránu a ustanovení islámské republiky, ale také měla významný vliv na zahraniční politiku nového režimu. Za Chomejního režimu došlo ke zrušení diplomatických vztahů se Spojenými státy, které tím přišly o hlavního spojence v oblasti Perského zálivu, což dále znamenalo ohrožení amerického vlivu na Blízkém východě. Stejně tak došlo ke zhoršení vztahů se sousedním Irákem, jehož vůdce Saddám Husajn v září 1980 podnikl vojenskou intervenci do Íránu za účelem svržení nově nastolené islámské republiky. Spojené státy se v tomto konfliktu angažovaly již od počátku na straně Iráku. Práce se zabývá otázkou, jaké důvody vedly Spojené státy k podpoře do té doby nepřátelského režimu a jaké cíle v této válce americká zahraniční politika sledovala. Na základě analýzy role USA v této válce práce dochází k závěru, že hlavním motivem zapojení byla především ztráta hlavního spojence, obava ze šíření islámské revoluce, ale také sovětského vlivu, a ochrana amerických ropných zájmů v oblasti. Práce dále také analyzuje vývoj americké strategie, která byla zaměřena především na ochranu amerických zájmů v oblasti, posílení vlivu a zabránění rozpínavosti Sovětského svazu. Tyto faktory poté vedly americkou administrativu k balancování proti oběma stranám konfliktu, kdy kromě rozsáhlé podpory iráckého režimu docházelo také k tajné spolupráci s íránskou stranou.

Abstract

The Islamic revolution in 1979 led to the end of the Shah's regime in Iran and the establisment of the Islamic republic. Also, this revolution had a crucial impact on the foreign policy of the new regime. Under Khomeini‘s regime, the diplomatic relations with the United States were cancelled. The U.S. lost major ally in the Gulf region and the US influence in the Middle East

was threatened. Also, the Islamic revolution led to the deterioration of relations with Iraq, whose leader Saddam Hussein undertook a military intervention to Iran in September 1980. The United States had supported the Iraqi regime from the beginning of the conflict. The main question of this thesis is what reasons led the U.S. to support Hussein's regime, which was seen by the U.S. as hostile regime until the outbreak of this war, and what were the main intentions of the US foreign policy during the conflict. Based on the analysis of the role of the US in this war, this thesis conclude that the main motives for US involvement were the loss of main ally, the fear of spreading the Islamic revolution, and also Soviet influence, and the protection of US oil interests in the region. Furthermore, the thesis analyzes the evolution of American strategy, which was focused on protecting US interests in the region, strengthening its influence and prevent the expansion of the Soviet Union. These factors led the US administration to balance against both sides in the conflict, which caused the extensive support of the Iraqi regime together with the secret cooperation with Iran.

Klíčová slova

USA, Americká zahraniční politika, Ronald Reagan, Írán, Irák, Irácko-íránská válka, Perský záliv, Studená válka

Keywords

USA, US foreign policy, Ronald Reagan, Iran, Iraq, Iran-Iraq War, Persian Gulf, Cold War

Rozsah práce: 77 992 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13.5.2016 Klára Hrabcová

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:
Klára Hrabcová

E-mail:
klara.hrabcova@gmail.com

Studijní obor:
Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:
Zimní, 2015/2016

Semestr a školní rok ukončení práce:
Letní, 2015/2016

Vedoucí bakalářského semináře:
PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.

Vedoucí práce:
PhDr. Mgr. Jaroslav Zukerstein

Název práce:
Role Spojených států v irácko-íránském konfliktu (1980-1988)

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):
Angažovanost Spojených států v oblasti Blízkého východu se začala výrazněji projevovat po konci druhé světové války, kdy narůstající bipolární konflikt mezi USA a SSSR znamenal počátek nového geopolitického uspořádání světa. Vztahy USA k ostatním státům v oblasti Blízkého východu se v dalších obdobích neustále proměňovaly. Jednou z nejvýraznějších byla proměna vztahů americké zahraniční politiky k Íránu a Iráku, kdy po svržení proamerického šáhova režimu v Íránu došlo ke zhoršení vztahů s USA, zatímco v důsledku vypuknutí irácko-íránského konfliktu nastalo zlepšení vztahů mezi USA a Irákem, který se po celou dobu této války mohl těšit americké nevojenské pomoci. Příčiny zapojení a role americké nepřímé pomoci v této válce, která trvala celých osm let, s sebou nese řadu kontroverzních událostí spojených s touto podporou, a konflikt samotný se stal určujícím faktorem pro další vztahy USA se státy v oblasti Blízkého východu.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):
Téma práce bylo po celou dobu zaměřeno na roli USA v irácko-íránské válce s hlavním důrazem na zkoumání příčin, které vedly USA k zapojení do této války a k podpoře do té doby nepřátelského iráckého režimu. Výzkumná otázka se poté rozšířila o další analýzu, jež měla za úkol zaměřit se na cíle, které USA po celou dobu války sledovaly.
Časové vymezení tématu se výrazně nezměnilo. Práce pojednává o roli Spojených států v irácko-íránské válce, tudíž období válečných let 1980-1989 je pro práci logické a klíčové.
Teritoriální vymezení tématu zůstalo nezměněno, konflikt se odehrával zejména na území Iráku a Íránu. Teritorium těchto dvou států bylo v tomto období též klíčové pro americkou zahraniční politiku na Blízkém východě, kdy Irák a Írán představovali dva nejsilnější státy na tomto území.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):
Úvod, kde je představeno téma práce, výzkumné otázky práce, metodologie práce a seznámení s použitou literaturou.
První část práce se věnuje historickému kontextu vztahů Spojených států s Irákem a Íránem před rokem 1979. Dále se kapitola věnuje tématu islámské revoluce v Íránu v roce 1979.
Druhá část práce je zaměřena na příčiny vypuknutí konfliktu mezi Irákem a Íránem a na důvody, které vedly Spojené státy k zapojení do této války.
Třetí část analyzuje roli Spojených států v tomto konfliktu s ohledem na položenou tezi a celkový cíl práce. Tato část je zaměřena zejména na analýzu role Spojených států v průběhu tohoto konfliktu, dále na cíle a strategii americké zahraniční politiky v období války.
Závěr, kde budou shrnuty učiněné poznatky a zodpovězeny otázky položené v úvodu.

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

David P. Houghton, *US Foreign Policy and the Iran Hostage Crisis* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).

Eduard Gombár a Lukáš Pecha, *Dějiny Iráku* (Praha: Nakladatekství Lidové noviny, 2013).

Enayatollah Yazdani a Rizwan Hussain, „United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution: An Iranian Perspective", *International Studies 43*, č. 3 (2006): 267–289, http://isq.sagepub.com (staženo 29.4.2015).

H. W. Brands, *Into the Labyrinth: The United States and the Middle East 1945–1993* (New York: McGraw-Hill, 1994).

James A. Bill, *The Eagle and the Lion: The Tragedy of American-Iranian Relations* (New Haven: Yale University Press, 1988).

Lawrence G. Potter a Gary Sick, *Iran, Iraq and the Legacies of War* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10135464 (staženo 18.12.2015).

Michael Axworthy, *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014).

Mohsen M. Milani, „Iran's Transformation from Revolutionary to Status Quo Power in the Persian Gulf", *Government and International Affairs Faculty Publications*, Paper 108 (2004): http://scholarcommons.usf.edu/gia_facpub/108 (staženo 29.4.2015).

M. S. El Azhary, „The Attitudes of the Superpowers towards the Gulf War", *International Affairs 59*, č. 4 (1983): 609–620, http://www.jstor.org (staženo 29.4.2015).

Peter Hahn, „A Century of U.S. Relations with Iraq", *Origins: Current Events in Historical Perspective 5*, č. 7 (Duben 2012), http://origins.osu.edu/article/century-us-relations-iraq (staženo 18.12.2015).

Steven A. Yetiv, *The Absence of Grand Strategy: The United States in the Persian Gulf, 1972–2005* (Baltimore: John Hopkins University Press, 2008), http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10363175 (staženo 18.12.2015).

Podpis studenta a datum

Schváleno	**Datum**	**Podpis**
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD **2**

1. HISTORICKÝ KONTEXT VZTAHŮ USA S IRÁKEM A ÍRÁNEM **4**

1.1. Vývoj vztahů Spojených států s Irákem do roku 1979 ..... *4*
1.1.1. Počátky vlivu Spojených států v Iráku (do roku 1945) *4*
1.1.2. Studená válka a irácká monarchie (1945–1958) *5*
1.1.3. Spojené státy a Kásimův režim (1958–1963) *6*
1.1.4. Americko-irácké vztahy mezi lety 1963–1979 ..... *7*
1.2. Spojené státy a dynastie Pahlaví (1921–1979) *9*
1.2.1. Vývoj vztahů před rokem 1945 ..... *9*
1.2.2. Upevnění amerického vlivu a Mossadekova aféra *10*
1.2.3. Šáhův režim a Spojené státy (1953–1979) *12*
1.3. Íránská islámská revoluce 1979 ..... *13*

2. CESTA K IRÁCKO-ÍRÁNSKÉ VÁLCE **16**

2.1. Íránská islámská republika po revoluci 1979 ..... *16*
2.2. Revoluce a americko-íránské vztahy *17*
2.3. Irák a Írán: příčiny irácké invaze do Íránu *18*

3. IRÁCKO-ÍRÁNSKÁ VÁLKA (1980–1988) **20**

3.1. Zapojení USA do konfliktu *20*
3.2. Prohloubení americké podpory iráckému režimu *23*
3.3. Podpora Íránu: aféra Írán-Contras *25*
3.4. Írán-Contras a americká strategie *27*
3.5. Konečná fáze války (1986–1988) *29*

ZÁVĚR **32**

SUMMARY **35**

POUŽITÁ LITERATURA **37**

Úvod

Spojené státy začaly nabývat v oblasti Blízkého východu na větším vlivu po skončení druhé světové války a s počátkem nového bipolárního konfliktu, zvaném též jako studená válka. Jedním z nejvýznamnějších spojenců Spojených států se v tomto období stal monarchistický režim Muhammada Rezy Pahlavího v Íránu, který také představoval jeden z nejsilnějších států v regionu Perského zálivu. Americká zahraniční politika si zabezpečovala své zájmy v oblasti skrze podporu šáhova režimu, a to i přes jeho autoritářský charakter a porušování lidských práv. Avšak dlouhodobá nespokojenost s šáhovým režimem vyústila v roce 1979 k tzv. islámské revoluci, kdy došlo ke svržení starého režimu a nastolení islámské republiky. V čele nového státu stanul nejvyšší duchovní ájjatolláh Chomejní, který se poté stal jednou z určujících figur dalšího období.

Tato revoluce znamenala nejen konec monarchistického zřízení, ale také zhoršení vztahů nového režimu se Spojenými státy, což bylo dále prohloubeno poté, co došlo k obsazení americké ambasády v Teheránu a zajetí tamních amerických pracovníků jako rukojmí. Tyto události podstatně ovlivnily americkou zahraniční politiku v oblasti Perského zálivu na další období. Jednou z těchto změn byl přístup americké administrativy k Iráku poté, co irácký režim Saddáma Husajna napadl v září 1980 sousední Írán. Irácko-íránský konflikt, který trval dlouhých osm let, představoval významný faktor nejen pro další vývoj v Perském zálivu, ale také pro americkou zahraniční politiku. Irácký stát, který do vypuknutí tohoto konfliktu neměl diplomatické vztahy se Spojenými státy, se mohl po celou dobu války těšit významné americké podpoře.

Cílem této práce je analyzovat příčiny, které vedly Spojené státy ke změně zahraniční politiky na Blízkém východě a zodpovědět tak na otázku, proč se americká administrativa rozhodla k podpoře do té doby nepřátelského iráckého režimu. Tato práce má dále analyzovat roli Spojených států v irácko-íránském konfliktu v letech 1980–1988 s důrazem na americkou strategii v průběhu války. Dále má odpovědět na otázku, jaké cíle po celou dobu konfliktu americká zahraniční politika sledovala. V této souvislosti proto bude analyzován průběh irácko-íránského konfliktu spolu s událostmi, jako byla například aféra Írán-Contras, které formovaly přístup americké administrativy k oběma státům po celé období války. Práce se snaží dokázat, že americká zahraniční politika v oblasti Perského zálivu byla v tomto období formována zejména americkými ropnými zájmy, snahou o upevnění vlastního vlivu a zabránění rozpínavosti sovětského vlivu. Z těchto důvodů pak docházelo v rámci americké

strategie k balancování proti oběma stranám, tak aby žádný z amerických zájmů v oblasti nebyl ohrožen.

Z metodologického hlediska je tak práce pojata jako případová studie, ve které budou chronologicky analyzovány role a přístup americké zahraniční politiky v období irácko-íránské války, díky čemuž dojde k zodpovězení výše položených výzkumných otázek. K zodpovězení na tyto otázky také dále poslouží struktura práce, kde se první kapitola zaměřuje na historický kontext vztahů Spojených států s Irákem a Íránem. Dále kapitola sleduje příčiny vypuknutí islámské revoluce a změny režimu v Íránu. Druhá část poté zkoumá důsledky islámské revoluce na vztahy íránského režimu se Spojenými státy a Irákem. Dále se kapitola zaměřuje na příčiny vypuknutí irácko-íránské války a důvody, které vedly americkou administrativu k zapojení do tohoto konfliktu. Další část práce je poté zaměřena na analýzu průběhu celého konliktu a roli, kterou v této válce zaujímaly Spojené státy. Kapitola se poté věnuje americkým strategickým a politickým záměrům v průběhu konfliktu, což je dále ilustrováno na událostech jako byla například aféra Írán-Contras.

Práce čerpá z množství převážně anglicky psaných publikací a odborných článků na téma irácko-íránské války. První část práce, která je zaměřena na historický kontext vztahů USA s oběma zeměmi, čerpá především ze souhrných historických publikací, jako je například *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnos*t od Michaela Axworthyho či *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře* od Marion Farouk-Sluglett a Petera Slugletta. Analýza role Spojených států v irácko-íránské válce pak vychází z řady publikací, jako je například kniha od Lawrence G. Pottera a Garyho Sicka *Iran, Iraq and the Legacies of War*, *The Eagle and the Lion: The Tragedy of American-Iranian Relations* od Jamese A. Billa, která se zabývá především politickými vztahy Spojených států a Íránu, či kniha Stevena A. Yetiva *The Absence of Grand Strategy: The United States in the Persian Gulf, 1972–2005,* která se důkladně věnuje americké roli v průběhu války. Práce se opírá také o řadu odborných článků, kde za zmínku stojí například článek s názvem *United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution: An Iranian Perspective* od autorů Enayatollaha Yazdaniho a Rizwana Hussaina, nebo také článek *The Attitudes of the Superpowers towards the Gulf War* od M. S. El Azharyho. Práce je dále podpořena řadou primárních zdrojů, jako jsou zprávy a memoranda amerických státníků či projevy amerických prezidentů. Tyto primární zdroje byly získány především skrze internetové stránky *The American Presidency Project* či stránky shromažďující dokumenty za administrativy prezidenta Reagana *The Reagan Files*.

1. Historický kontext vztahů USA s Irákem a Íránem

1.1. Vývoj vztahů Spojených států s Irákem do roku 1979

1.1.1. Počátky vlivu Spojených států v Iráku (do roku 1945)

Zahraniční politika Spojených států na Blízkém východě se začala více rozvíjet až s událostmi druhé světové války, především pak s vypuknutím studené války, kdy hlavním cílem Washingtonu bylo zabránit šíření sovětského vlivu v této oblasti. Na druhou stranu irácká zahraniční politika v tomto období nebyla příliš stabilní, což se odvíjelo od častého střídání režimů a vlád. To se promítlo i do vztahů se Spojenými státy, kdy americká angažovanost v Iráku nikdy nenabyla takové síly, jako například ve stejném období v sousedním Íránu.

Irák byl ustanoven jako samostatný stát po první světové válce, kdy došlo k rozpadu Osmanské říše, jehož byla irácká oblast součástí. Podobně jako okolní území, Irák připadl pod mandát Velké Británie, jejíž vliv v irácké oblasti setrval až do šedesátých let.[1] Británie byla v Iráku, stejně jako ve zbytku oblasti Blízkého východu, vnímána negativně jako imperialistická mocnost.[2] To vedlo k silným protibritským náladám uvnitř irácké společnosti a všeobecně k odporu k angažovanosti cizích velmocí do vnitrostátních záležitostí státu, což ovlivnilo i další vývoj americko-iráckých vztahů.

Americké zájmy v irácké oblasti se z počátku týkaly pouze ropných zásob, kdy Washington těžil z podílu v Iraq Petroleum Company (IPC).[3] První oficiální americký zásah v irácké oblasti je spjat s událostmi druhé světové války, kdy začaly v Británii a Spojených státech růst obavy ze směru, kterým se Irák ubíral. Tehdejší irácký premiér Rašíd Alí al-Kajláni sympatizoval s Hitlerovým nacistickým režimem, kdy dokonce došlo k tzv. povstání zlatého čtverce a svržení probritské monarchie.[4] Tehdejší regent iráckého krále Abd al-Iláh musel uprchnout ze země, s čímž mu pomohlo americké velvyslanectví. Byla jmenována nová vláda a irácká společnost tyto změny vítala, jelikož je viděla jako ukončení britské koloniální nadvlády. Tento vývoj se ovšem západním spojencům nezamlouval, a to především Velké Británii, pro kterou Irák představoval důležitý strategický bod.[5] Británie tak s americkou

[1] Congressional Quarterly, inc., *The Middle East* (Washington, D.C.: CQ Press, 2005), 267–268.
[2] Martina Ponížilová, *Irák* (Praha: Libri, 2011), 53–54.
[3] Peter Hahn, „A Century of U.S. Relations with Iraq“, *Origins: Current Events in Historical Perspective 5*, č. 7 (Duben 2012), http://origins.osu.edu/article/century-us-relations-iraq (staženo 18.12.2015).
[4] Ponížilová, „Irák“, 61.
[5] Eduard Gombár a Lukáš Pecha, *Dějiny Iráku* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013), 432.

pomocí provedla operaci, která vedla k sesazení nové vlády a obnovení původní monarchie. Do země se vrátil regent i premiér, kteří pokračovali ve své probritské politice, čímž byli u irácké společnosti spatřováni jako kolaboranti a zrádci.[6]

1.1.2. Studená válka a irácká monarchie (1945–1958)

Angažovanost Spojených států v Iráku začala postupně narůstat s poválečnými událostmi, a to především s počátkem nového bipolárního konfliktu, známého jako studená válka. Nová mezinárodní situace způsobila ve Spojených státech obavy z možné expanze Sovětského svazu, která by mohla přerůst i do oblasti Blízkého východu. Navíc v Iráku stále přetrvávaly protibritské nálady a nesympatie k prozápadní monarchii. Tyto nálady byly posilovány jednak dlouhodobou imperialistickou nadvládou Británie v Iráku, a dále britskou podporou Izraele v arabsko-izraelském konfliktu let 1948-1949, který ještě více destabilizoval region. Ovšem poválečná krize způsobila, že Británie neměla dostatek sil na udžování svého vlivu v oblasti. Slabá přítomnost Londýna tak způsobila větší zájem Spojených států, které se v následujících letech snažily o stabilizaci irácké oblasti. Spojené státy pomohly například zprostředkovat dohodu o stažení iráckých vojsk z Palestiny, jakožto část širšího plánu k ukončení arabsko-izraelské války. Také pomohly prosadit, aby větší část ze zisků IPC byla sdílena s iráckou vládou. Americká stabilizace Iráku dále obsahovala ekonomickou a vojenskou pomoc.[7]

Během roku 1954 došlo k posílení obranné koncepce na Blízkém východě, zvané jako Severní řetěz, amerického státního tajemníka Johna Fostera Dullese, a to poté, co byl stejného roku upevněn americký vliv v sousedním Íránu. Spojené státy se dále pokoušely získat vliv i v Iráku, se kterým posléze uzavřely smlouvu o vojenské pomoci.[8] Velká Británie, která měla stále hlavní vliv v Iráku, také toužila po zapojení do Severního řetězu. Proto se Británie a Irák v roce 1955 připojili společně s Tureckem, Íránem a Pákistánem k Bagdádskému paktu, jehož iniciátorem byly právě Spojené státy. Jednalo se o antisovětské partnerství, které mělo zaplnit mocenské vakuum v této oblasti. Pro Irák představoval Bagdádský pakt středobod vnitřní i zahraniční politiky. Ačkoliv se Spojené státy k paktu nikdy formálně nepřipojily, zejména kvůli odporu Egypta a Izraele, toto partnerství mělo po celou dobu své existence neformální americkou podporu.[9]

---

[6] Ponížilová, „Irák“, 61.
[7] Hahn, „A Century of U.S.Relations with Iraq“.
[8] Gombár, „Dějiny Iráku“, 442.
[9] Ibid., 442.

Koncepce Severního řetězu a Bagdádského paktu byla dále upevněna v roce 1957 poté, co v předchozím roce došlo k Suezské krizi. Na tuto krizi, kdy Francie spolu s Británií neúspěšně napadli Egypt, reagoval tehdejší americký prezident Dwight D. Eisenhower vyhlášením Eisenhowerovy doktríny. Tato doktrína, která platila od roku 1957 do října 1958, chápala porážku Británie a Francie v suezském konfliktu jako ukončení dominantního postavení Západu na Blízkém východě. To by však znamenalo vytvoření politického vakua, které mohlo být vyplněno komunismem, čehož se samozřejmě americká administrativa velmi obávala.[10] Doktrína proto dále hovořila o nutnosti Spojených států udržet v oblasti svůj vliv a poskytovat daným zemím ekonomickou a vojenskou podporu. Dále se zmiňovala i o možnosti použití vojenských amerických sil v případě, že v oblasti dojde ke komunistické agresi.[11] Díky Bagdádskému paktu a Eisenhowerově doktríně se tak Washington mohl na krátkou dobu domnívat, že se mu podařilo zabránit šíření komunistického vlivu v oblasti.

1.1.3. Spojené státy a Kásimův režim (1958–1963)

Tato situace se ovšem výrazně změnila v roce 1958, kdy došlo ke krvavému převratu a konci monarchistického zřízení v Bagdádu. Svržení probritské monarchie bylo provedeno 14. července 1958 tajnou vojenskou skupinou Svobodní důstojníci, v jejichž čele stál Abdul Karim Kásim a Abdul Salám Árif. Velkou inspirací pro irácké důstojníky byl revoluční egyptský vůdce Gamál Abd an-Násir, a zároveň také odpor k podřízenosti monarchie Západu.[12] Nový režim se přestal účastnit jednání Bagdádského paktu a navázal diplomatické styky se Sovětským svazem a komunistickou Čínou.[13] Na základě Eisenhowerovy doktríny reagovaly Spojené státy na pád monarchie a zřízení nového režimu vysláním armádního námořnictva do Libanonu, kterému hrozilo propuknutí obdobného převratu. Ačkoliv Británie byla odhodlána podniknout vojenskou intervenci do Iráku, americká administrativa tento krok odmítla, jelikož jej spatřovala jako takticky obtížný a politicky riskantní. Navíc obě velmoci byly ujištěny novým režimem, že irácké závazky vůči těmto zemím budou i nadále respektovány. Irácký režim se díky tomuto slibu dočkal uznání u obou velmocí.[14]

---

[10] „January 5, 1957: Special Message to the Congress on the Situation in the Middle East“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=11007 (staženo 25.4.2016).
[11] Ibid.
[12] Marion Farouk-Sluglett a Peter Sluglett, *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře* (Praha: Volvox Globator, 2003), 57–58.
[13] Congressional Quarterly, inc., „The Middle East“, 268.
[14] Bryan Robert Gibson, „U.S. Foreign Policy, Iraq, and the Cold War: 1958–1975“ (doktorská disertace, The London School of Economics and Political Science, 2013), http://etheses.lse.ac.uk/720/1/Gibson_US_foreign_policy_2013.pdf, 29–30.

Avšak i po převratu docházelo ve vnitropolitické situaci Iráku ke konfliktům, a to především mezi dvěma hlavními představiteli nového režimu Kásimem a Árifem. Z těchto mocensko-politických bojů nakonec vzešel vítězně Kásim jako jediný vůdce tehdejšího režimu.[15] Za období Kásimovy vlády se proti jeho režimu vytvářela opozice jak ze strany Árifových nacionalistů, tak také ze strany příslušníků Socialistické strany arabské obrody (Baas).[16] Naopak silnější postavení za nového režimu získala Irácká komunistická strana, Kásim také začal více prohlubovat styky se Sovětským svazem, prosadil se o vystoupení Iráku z Bagdádského paktu a odmítl Eisenhowerovu doktrínu.[17] V reakci na tento obrat irácké politiky reagoval prezident Eisenhower založením Speciální komise v Iráku, která měla za úkol monitorovat situaci v zemi a bránit narůstajícímu vlivu Irácké komunistické strany.[18]

V následujícím období Kásimova režimu se americká administrativa snažila o udržení stabilních vztahů s iráckým režimem a o udržení svého vlivu v regionu, aby tak předešla vzestupu sovětského vlivu či případným regionálním konfliktům. Avšak i přes tyto snahy Spojené státy zaznamenávaly neustálé napětí ve vztazích s iráckým režimem. Ke zhoršení vzájemných vztahů přispěla například kurdská otázka v Iráku. Iráčtí Kurdové toužili po vlastní autonomii, která jim byla v počátečních fázích nového režimu přislíbena. Ovšem Kásim svůj slib nedodržel, a tak propukl mezi oběma stranami konflikt.[19] Mustafá al-Bárzání, jeden z hlavních představitelů kurdské menšiny v Iráku, se v tomto konfliktu obracel střídavě jak na Spojené státy, tak na Sovětský svaz. Americká administrativa sice odmítla pomoc kurdským povstalcům, ti však i přes tento fakt byli Kásimem a jeho příznivci považováni za americké loutky.[20] Dalšími faktory, které přispěly ke zhoršení vztahů, byla mimo jiné americká podpora Izraele, vliv v IPC, nebo kuvajtská krize roku 1961. V této krizi Kásim hrozil intervencí a následným připojením Kuvajtu k Iráku, na což reagovala britská vláda vysláním vojsk do Kuvajtu. Kuvajtská operace mimo jiné měla i americkou podporu, což opět přispělo k posílení protiamerických nálad v Iráku.[21]

1.1.4. Americko-irácké vztahy mezi lety 1963–1979

S postupem času začala narůstat nespokojenost s Kásimovým režimem i uvnitř Iráku. V únoru roku 1963 došlo k dalšímu vojenskému převratu, tentokrát vedeného představiteli

[15] Sluglett, „Irák od roku 1958“, *62–63.*
[16] Gombár, „Dějiny Iráku“, 466.
[17] Ibid., 472.
[18] Gibson, „U.S. Foreign Policy, Irag, and the Cold War“, 48–49.
[19] Ponížilová, „Irák“, 70.
[20] Gombár, „Dějiny Iráku“, 472.
[21] Gombár, „Dějiny Iráku“, 473.

irácké strany Baas.[22] Kásim byl zajat, a poté odsouzen k smrti. S tímto převratem bývala také často spojována americká CIA, jakožto hlavní iniciátor celé akce. Americká administrativa se vskutku pokoušela o plány k sesazení Kásimova režimu, nicméně odtajněné dokumenty odhalily, že Spojené státy v této akci nebyly přímo zapojeny.[23] Nový režim stanul v čele s Árifem, předsedou vlády a druhým nejsilnějším mužem Iráku se stal generál Ahmad Hasan al-Bakr. Téměř polovinu vlády tvořili baasisté. Jednou z hlavních postav nové vlády byl také tajemník strany Baas Alí Sálih as-Sadí, který se podílel na masové likvidaci tisíců příslušníků komunistické strany a další opozice.[24] Americká administrativa i nadále udržovala diplomatické styky s Irákem a pokračovala ve své snaze o udržení stabilních vztahů s touto zemí.

Nestabilita irácké vnitropolitické situace ovšem nevymizela a objevila se znovu ve stejném roce, kdy došlo ke svržení vlády a nastolení vojenské diktatury Abdula Saláma Árifa.[25] Jeho nástupcem se po jeho smrti v roce 1966 stal jeho bratr Abdul Rahmán Árif, který vládl Iráku až do dalšího baasistického převratu v roce 1968.[26] Americký postoj vůči vnitropolitické situaci v Iráku se po celé období výrazně neměnil, a to v důsledku snahy o udržení vzájemných diplomatických vztahů, vlivu v IPC a stabilní situace v oblasti, která se mohla kdykoliv dostat pod sovětský vliv.[27]

Změna ve vztazích se Spojenými státy přišla v roce 1967, kdy kvůli americké podpoře Izraele v tzv. Šestidenní válce irácký režim přerušil s Washingtonem diplomatické styky.[28] V tomto období se také z oblasti Blízkého východu stáhla natrvalo Velká Británie, což vytvořilo další nebezpečné mocenské vakuum. Americká politika na Blízkém východě na tuto situaci reagovala vyhlášením Nixonovy doktríny. Prezident Nixon v této doktríně z roku 1969 přednesl požadavek vůči svým spojencům, kteří měli převzít plnou zodpovědnost za zabezpečení své obrany a případné lokální války řešit bez přímé účasti Spojených států.[29] Na Blízkém východě se pak Nixonova zahraniční politika opírala o své dva hlavní spojence – Saudskou Arábii a Írán.

[22] Ibid., 473.
[23] Gibson, „U.S. Foreign Policy, Iraq, and the Cold War“, 96.
[24] Gombár, „Dějiny Iráku“, 476.
[25] Sluglett, „Irák od roku 1958“, 107.
[26] Gombár, „Dějiny Iráku“, 481.
[27] Hahn, „A Century of U.S. Relations with Iraq“.
[28] Sluglett, „Irák od roku 1958“, 115.
[29] Lawrence G. Potter a Gary Sick, *Iran, Iraq and the Legacies of War* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), 196, http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10135464 (staženo 18.12.2015).

Diplomatické vztahy s Irákem a americký vliv v zemi nebyl obnoven ani po převratu strany Baas v čele s al-Bakrem v roce 1968.[30] Irák se neustále potýkal s problémem kurdské otázky. Kurdský vůdce al-Bazraní se v tomto období odvrátil od Sovětského svazu a navázal spojenectví se Spojenými státy, které začaly kurdskou stranu vyzbrojovat.[31] To způsobilo ještě větší protiamerický odpor u irácké veřejnosti. Nový režim nakonec vyřešil kurdský konflikt uzavřením dohody s Íránem. Vztahy mezi íránským šáhem a iráckým baasisitickým režimem nebyly v této době příznivé. Mezi oběma státy přetrvávaly dlouholeté hraniční konflikty a novému iráckému režimu se nelíbily šáhovy velmocenské snahy o rozšíření íránského vlivu v regionu. Ovšem konflikt s Kurdy přiměl oba státy ke spolupráci, a tak roku 1975 došlo k uzavření Alžírské dohody, díky které došlo k zastavení íránské podpory kurdských bojovníků a ukončení hraničního sporu ohledně úžiny Šatt al-Arab a Chúzestánu ve prospěch šáha. Irák udržoval s Íránem dobré vztahy až do roku 1979, kdy v Iráku nastoupil k moci nový vůdce Saddám Husajn a v Íránu se odehrála islámská revoluce.[32] Tyto dvě události zcela pozměnily nejen irácko-íránské vztahy, ale také vztahy obou zemí vůči Spojeným státům.

1.2. Spojené státy a dynastie Pahlaví (1921–1979)

1.2.1. Vývoj vztahů před rokem 1945

Vzájemné vztahy mezi Spojenými státy a Íránem jsou spojovány s dynastií Pahlaví, a to především s autokratickým režimem šáha Muhammada Rezy Pahlavího, který byl jedním z hlavních spojenců americké zahraniční politiky na Blízkém východě. Tato dynastie se dostala k moci roku 1921, kdy se po vojenském převratu dostal do čela země Rezá Pahlaví, otec pozdějšího šáha Muhammada Rezy.[33] Dynastie setrvala u moci až do roku 1979, kdy v Íránu proběhla islámská revoluce – důležitý mezník nejen v íránské historii, ale také v historii americko-íránských vztahů.

Nový šáh měl od začátku svého působení za hlavní cíl modernizovat Írán a vytvořit z něj nezávislou zemi. Vzorem v těchto snahách mu byl především sousední režim Mustafa Kemala Atatürka v Turecku. Ovšem šáhův autokratický způsob vládnutí, represivní opatření vůči opozici či narůstající vliv západních mocností v zemi mu nepřinesl takovou popularitu,

[30] Congressional Quarterly, inc., „The Middle East“, 268.
[31] Gombár, „Dějiny Iráku“, 493–494.
[32] Ibid., 494–495.

jaké se mohl těšit Atatürk.[34] První světová válka způsobila, že vzrostl význam ropy a jejích nalezišť, čímž se zájem světových mocností začal více soustředit na region Blízkého východu. Írán, jako jedna z oblastí s největším výskytem ropných polí, začal nabírat na svém postavení. Ovšem vliv Spojených států v tomto období byl minimální, zastíněn především zájmy Velké Británie a Sovětského svazu, které mezi sebou usilovali o co největší vliv v této oblasti.[35] Ropné zájmy a politické či ekonomické zásahy do íránského dění vyvolali u řady íránských obyvatel zvýšené antibritské nálady, jelikož právě britský vliv byl v Íránu znatelnější než ten sovětský. Naproti tomu udržování diplomatických styků a politika izolacionalismu přispívali ke kladnému postoji Íránců vůči Spojeným státům, které tak představovaly protiklad k intervecionistické politice Británie a Sovětského svazu.[36]

Počátky širší angažovanosti Spojených států v Íránu byly započaty s událostmi druhé světové války. Šáhův kladný postoj k nacistickému režimu Adolfa Hitlera způsobil obavy nejen v Británii a Sovětském svazu, ale také ve Washingtonu. V důsledku možné inklinace šáhova režimu k Německu tak Spojenci podnikli intervenci, kdy Írán zůstal okupován spojeneckými vojsky až do konce války v roce 1945. Šáh ihned po spojenecké intervenci abdikoval ve prospěch svého syna Muhammada Rezy Pahlavího.[37] K posílení vlivu Spojených států v Íránu přispěla poválečná ekonomická krize. Teherán se dokonce v roce 1943 stal místem pro setkání Velké trojky, tzn. předních představitelů spojeneckých států – Churchilla, Stalina a Roosevelta. Konference byla důležitá nejen pro další vývoj druhé světové války, ale také pro Írán samotný. Kromě jednání o dalším společném postupu Spojenců či otevření druhé fronty v západní Evropě se také jednalo o stažení spojeneckých vojsk z Íránu po ukončení konfliktu.[38]

1.2.2. Upevnění amerického vlivu a Mossadekova aféra

Konec války ovšem pro Írán neznamenal zeslabení amerického působení na svém území. V poválečných letech vysílala americká administrativa odborníky z vlastních řad, kteří měli Íránu pomoci s ekonomickou i politickou stabilizací země. Díky tomuto kroku získali

---

[33] Michael Axworthy, *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014), 165.
[34] Ibid., 165.
[35] Nikki R. Keddie, *Modern Iran: Roots and results of revolution* (New Haven: Yale University Press, 2006), 71.
[36] Morad Saghafi, „Three Sources of Anti-Americanism in Iran", v *With Us or Against Us: Studies in Global anti-Americanism*, ed. Tony Judt a Denis Lacorne (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 192, http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10135651 (staženo 18.12.2015).
[37] Axworthy, „Dějiny Íránu", 170.
[38] Axworthy, „Dějiny Íránu", 172.

Američané vliv v klíčových oblastech.[39] Nový šáh pokračoval v prozápadní zahraniční politice svého otce. Posilující se americký vliv podporoval a Spojené státy se za jeho vlády staly hlavním spojencem. Z počátku jeho vlády se ovšem Američané museli o svůj vliv v Íránu dělit s Velkou Británií, která zde měla stále své ropné zájmy. Jednalo se především o společnou anglo-íránskou ropnou společnost Anglo-Iranian Oil Company (AIOC), díky které Británie disponovala kontrolou nad veškerým obchodem s íránskou ropou.[40]

Britská hegemonie nad íránským ropným průmyslem byla trnem v oku řadě Íránců. Jedním z nich byl i Muhammad Mossadek, který se stal íránským premiérem v roce 1951. Za jeho vlády došlo ke znárodnění AIOC. Krok, jež získal u íránských obyvatel podporu, ovšem vyvolal ostrou britskou reakci. Britská vláda se rozhodla pro blokádu, kdy byl zakázán veškerý vývoz surové ropy z Íránu. To v zemi zapříčinilo řadu ekonomických problémů a rostoucí zadlužení. Írán se proto s žádostí o pomoc obrátil na Spojené státy, které se ovšem přiklonily na stranu Británie. Zesilující antibritské nálady u íránské společnosti byly tímto krokem Spojených států doplněny i o rodící se nálady protiamerické. Negativní postoj k Mossadekovi a jeho změnám nezaujímali jen západní spojenci, ale také šáh, kvůli čemuž musel premiér po roce svého působení odstoupit. Sympatie Íránců chované k Mossadekově vládě způsobily vlnu protestů volajících po premiérově návratu. Šáh nakonec musel tomuto tlaku ustoupit a povolat Mossadeka zpět do funkce. S tímto krokem se ovšem nespokojila Velká Británie a ani Spojené státy, což vedlo ke společným plánům k premiérově sesazení.[41]

Převrat, jež byl naplánován na srpen 1953, se nezdařil, jelikož se o něm premiér dozvěděl. Tento neúspěšný pokus o puč dokonce donutil šáha na čas opustit zemi. V tomto momentě se do situace ještě více zapojily Spojené státy, které spolu se svou tajnou službou CIA zosnovaly nový plán převratu, také známý jako plán AJAX. Tento převrat se zdařil, Mossadek byl odvolán a odsouzen k domácímu vězení, šáh se posléze mohl vrátit zpět do země.[42] Aféra ohledně znárodnění íránského ropného průmyslu a převrat proti premiéru Mossadekovi plánovaný americkou administrativou představuje jeden z nejdůležitějších mezníků v americko-íránských vztazích. Tyto události znamenaly ještě větší příklon šáhova režimu ke Spojeným státům. Washington se stal hlavním spojencem Íránu, a především šáhova autokratického režimu. Naopak u íránské společnosti vyvolaly tyto události odpor.[43]

---

[39] Keddie, „Modern Iran“, 107−108.
[40] Axworthy, „Dějiny Íránu“, 175.
[41] H. W. Brands, *Into the Labyrinth: The United States and the Middle East 1945–1993* (New York: McGraw-Hill, 1994), 36−37.
[42] James A. Bill, *The Eagle and the Lion: The Tragedy of American-Iranian Relations* (New Haven: Yale University Press, 1988), 91.
[43] Ibid., 86.

Američané do té doby v Íránu představovali protipól k nežádoucímu rozpínavému vlivu Velké Británie. Sesazení populárního Mossadeka ovšem zapříčinilo růst protiamerického postoje společnosti.

1.2.3. Šáhův režim a Spojené státy (1953–1979)

Šáhův autoritářský režim se po sesazení premiéra Mossadeka začal ještě více upevňovat. Docházelo k postupnému omezování parlamentu, likvidaci veškeré opozice a Írán se začal proměňovat ve skrze policejní stát, kde hlavní šáhovou oporou byla bezpečnostní služba SAVAK. I přes nedemokratické rysy íránského režimu Spojené státy nadále podporovaly šáhův režim. Washington poskytoval šáhovi prostředky v podobě ekonomické pomoci, vojenských dodávek či odborníků. Například členové SAVAKu a íránské armády mnohdy procházeli tréninkem z řad expertů CIA. Írán v období po Mossadekově aféře a před propuknutím islámské revoluce představoval důležitého a stabilního spojence Spojených států na Blízkém východě.[44]

Přístup americké administrativy k šáhově způsobu vlády se lehce pozměnil začátkem šedesátých let za prezidentství Johna F. Kennedyho, který apeloval pro větší liberalizaci a reformování země. Šáh na tento nátlak provedl v roce 1963 tzv. Bílou revoluci, která byla íránskou většinovou společností uvítána. Ovšem i přes pozitivní přijetí reforem antiamerické hlasy ve společnosti neutichly, naopak reformy byly spatřovány jako další pokus Washingtonu, jak nabýt v zemi ještě většího vlivu. [45]

Jedním z těchto nejvýraznějších hlasů byl ájatolláh Rúholláh Chomejní, který vystoupil poprvé se svým kritickým projevem proti režimu ve stejném roce, tedy 1963. Ve svých projevech kritizoval nejen šáhův režim, ale také se vyjadřoval ke zkorumpovanosti íránské vlády či silnému vlivu Spojených států. Z Chomejního se tak postupně stávala hlavní postava protirežimního hnutí, což způsobilo jeho následný odchod z Íránu, kam se vrátil až s vypuknutím islámské revoluce v roce 1979.[46]

Ovšem ani po jeho odchodu ze země Chomejní neustal ve své kritice a i přes ekonomickou stabilitu Íránu v šedesátých letech odpor íránské společnosti vůči šáhovi stále sílil. Tento odpor vyvolával nejen režim samotný, kdy šáh stále více používal represivních opatření vůči opozici, ale také neustálé vměšování Spojených států, jejichž zájem o oblast vzrostl s koncem šedesátých let. Americká zahraniční politika se svými zájmy na Blízkém východě totiž musela čelit sovětskému nepříteli, který usiloval o svůj vliv v sousedním Iráku.

[44] Axworthy, „Dějiny Íránu“, 178−179.
[45] Keddie, „Modern Iran“, 140−148.

To mělo za následek masivnější vyzbrojování a další vojenskou pomoc íránské armádě od tehdejší administrativy prezidenta Nixona.[47]

Antiamerický postoj íránské společnosti neustal ani po nástupu nového amerického prezidenta Jimmyho Cartera, jehož politika se zabývala více lidskoprávní tématikou a šáhův režim často kritizovala.[48] Ovšem i přes tyto rysy Carterovi politiky Spojené státy i nadále udržovaly vřelé vztahy se šáhem a jeho režim podporovaly. To vzbuzovalo u íránské společnosti čím dál větší obavy, neboť díky Chomejnímu a jeho podporovatelům se v pozadí začal rýsovat možný převrat proti režimu, kde by americká podpora šáha mohla těmto krokům stát v cestě. Vření ve společnosti nakonec vyvrcholilo až v islámskou revoluci v roce 1979.[49]

1.3. Íránská islámská revoluce 1979

Revoluční nálady v íránské společnosti začaly nabírat na síle v roce 1978. Ájatolláh Chomejní i nadále pokračoval v kritice šáhova režimu, a to i přes to, že se stále nacházel ve vyhnanství. Jeho kritické projevy získávaly stále více posluchačů a příznivců. Od šáha se například začala odklánět i střední vrstva společnosti, která do té doby tvořila hlavní oporu režimu. Chomejní se nezabýval pouze vyvoláním revoluce a svržením dosavadního monarchistického řežimu, ale také vypracoval koncepci nového státu, který měl být islámskou republikou v čele s hlavním duchovním a vládou.[50]

Jednou z událostí, která vedla k eskalaci revolučních nálad ve společnosti, byla návštěva amerického prezidenta Cartera v Íránu na počátku roku 1978. Prezident Carter při své návštěvě potvrdil trvající spojenectví s šáhovým režimem. Co ovšem ještě více popudilo íránskou veřejnost, byly jeho projevy k šáhově režimu, kdy například šáha označil za skvělého vůdce a Írán za stabilní ostrov v jednom z nejproblematičtějších regionů světa, zároveň chválil respekt, obdiv a lásku, kterou podle něj choval íránský lid ke svému šáhovi.[51]

V zemi postupně propukaly protesty vůči režimu. Jedním z nich byla demonstrace ve svatém městě Qom, kterou vyvolal článek otištěný v časopise Ettelá'át.[52] Článek byl nasměrován proti íránským duchovním, zejména proti Chomejnímu, a vyvolal pobouření u studentů teologie, kteří požadovali omluvu, a také v Qomu zorganizovali mohutnou

---

[46] Axworthy, „Dějiny Íránu", 180−181.
[47] Peter L. Hahn, *Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East Since 1945* (Wahington D.C.: Potomac Books, 2005), 70-71.
[48] Axworthy, „Dějiny Íránu", 187.
[49] Hahn, „Crisis and Crossfire", 71−72.
[50] Axworthy, „Dějiny Íránu", 188−189.
[51] Brands, „Into the Labyrinth", 159.

demonstraci. Těchto protestů se zúčastnilo několik tisíců lidí a demonstrace skončila poté, co ji šáh nechal rozehnat vojenským zásahem, jenž si vyžádal několik obětí. Nepokoje tímto zásahem neustaly, ale naopak nabývaly na síle. Další nepokoje v Tabrízu si vyžádali několik stovek obětí a během roku 1978 docházelo také k explozím v hlavním městě Teheránu a dalších velkých íránských městech.[53] Chomejní tyto nespokojené nálady íránských obyvatel podporoval a vybízel je k dalším protirežimním akcím. Na druhé straně se šáh nezdráhal použít vojenské síly a represivních opatření proti své opozici, která se stále zvětšovala a postupně zahrnula všechny vrstvy společnosti, od dělníků až po majetné obchodníky.[54] Jednou z nejbrutálnějších událostí revolučního období, která bývá nazývána také jako „černý pátek“, byl vojenský zásah proti protestujícím v Teheránu v září 1978. Při tomto incidentu, kdy došlo ke střelbě na neozbrojené protestující, přišlo o život nebo bylo zraněno přes 2000 demonstrantů.[55]

Americká administrativa prezidenta Cartera se k celé situaci stavěla poněkud chladně. Tento postoj byl zapříčiněn především tím, že americká zahraniční politika se musela potýkat s řadou jiných, pro ně závažnějších problémů, jako bylo například zprostředkování dohody mezi Izraelem a Egyptem. Americká administrativa se také domnívala, že tyto nepokoje se týkají pouze malé skupiny íránské populace, a že tedy šáhovu režimu nehrozí žádné nebezpečí. Poprvé na závažnost situace upozornil americký velvyslanec v Teheránu William Sullivan, když informoval Washington o výrazném poklesu podpory šáha a naopak stoupající popularitě Chomejního mezi Íránci. Sullivan dále tvrdil, že Spojené státy by měly i nadále podporovat šáha, ovšem také by měly připravit plán pro situaci, kdy by došlo k pádu tohoto režimu. To americká administrativa nevzala v potaz a nadále plně spoléhala na pevnost Pahlavího vlády.[56]

Ovšem jak nespokojenost v Íránu narůstala, šáhovala vláda ztrácela postupně na síle. Režim v posledních fázích revoluce nedokázal najít žádného spojence, samotný šáh si se situací nevěděl rady a Spojené státy v tomto ohledu také netušily, jakými kroky zachránit íránský režim. Co navíc přispívalo k šáhově úpadku byl i fakt, že Réza Pahlaví pomalu umíral na rakovinu, čehož si byl moc dobře vědom.[57] V tomto období docházelo k masovým protestům, například v Teheránu se demonstrace proti režimu zůčastnilo na milion protestujících. Šáh, do té doby potlačující tyto formy protestů s pomocí vojska, se neodvážil

[52] Axworthy, „Dějiny Íránu“, 190.
[53] Brands, „Into the Labyrinth“, 159.
[54] Axworthy, „Dějiny Íránu“, 190−191.
[55] Ibid., 191.
[56] Brands, „Into the Labyrinth“, 159−160.

použít dalších represivních zákroků vůči tak obrovskému davu. Především si nebyl jist loajalitou armády, která by mohla snadno jeho rozkazy odmítnout a přidat se k většinovému davu. V posledních dnech revoluce se tak šáh snažil podniknout reformní opatření, která by mu pomohla zachránit monarchii. Mimo jiné slíbil například zavedení pluralismu politických stran, svobodné volby či propuštění politických vězňů. Na tyto sliby bylo ovšem už pozdě a protestující dav požadoval jediné – rezignaci krále a nastolení nového režimu. Proti takovému nátlaku už šáh nemohl nic podniknout, a tak koncem prosince 1978 jmenoval nového ministra a dva týdny poté upustil zemi. V únoru 1979 se do vlasti vrátil ájatolláh Chomejní, kterého na letišti čekal nadšený třímilonový dav.[58] Tím byl učiněn konec íránské monarchii a Írán se mohl dát cestou budování islámské republiky.

[57] Ibid., 161.
[58] Axworthy, „Dějiny Íránu“, 191.

2. Cesta k irácko-íránské válce

2.1. Íránská islámská republika po revoluci 1979

Ihned po revoluci v březnu 1979 proběhlo v Íránu referendum, ve kterém se drtivá většina íránských obyvatel vyslovila pro ustanovení islámské republiky. Chomejní tak mohl realizovat svoji koncepci islámského státu, která je v Íránu relevantní dodnes. Nová ústava postavila do čela země nejvyššího duchovního, kterým se stal Chomejní. Dále má podle ústavy islámská republika volený jak parlament, tak i prezidenta. Tyto volby jsou ovšem pod dohledem tzv. Rady dohlížitelů. Funkce nejvyššího duchovního státu mimo jiné obsahuje pravomoc schvalovat prezidenta, volit polovinu členů Rady dohlížitelů, jmenovat či odvolávat nejvyššího velitele Revolučních gard a také nejvyššího soudce.[59]

Revoluční nálada v zemi byla nadále udržována s pomocí tzv. revolučních výborů, jež měly na starost kontrolu nad jakoukoliv opozicí a kontrarevolučními snahami. Revoluční výbory se také zaměřovaly na eliminaci bývalých šáhových funkcionářů a veškerých dalších objektů, které měly nějakou souvislost s monarchistických režimem. V zemi také platilo povolení vynášet a provádět rozsudky s okamžitou platností, což vedlo k masovému popravování opozice. Kontrolu nad armádou si Chomejní získal díky vytvoření tzv. Revolučních gard. V rámci ustanovení islámského státu dále docházelo k upevňování práva šarí'a, přísnému dodržování Koránu, čistkám ve státních aparátech, omezení svobody slova či uzavírání univerzit.[60]

Podstatným prvkem Chomejního vize islámské revoluce byl i její přesah za hranice samotného Íránu. Chomejního cílem bylo šířit myšlenky revoluce do dalších arabských zemí, které se tak měly vymanit z područí svých zkorumpovaných monarchií. Nejčastěji se obracel na sousední Irák, kde ostře vystupoval proti režimu Saddáma Husajna. Írán měl v tomto ohledu sloužit jako vzor islámské společnosti, která stojí na pilířích islámského práva. Šíření revoluce mělo dále přispět k vytvoření jednotné muslimské společnosti, která nebude závislá na jakékoliv světové velmoci. Toto pojetí zahraniční politiky vyjadřoval dále i Chomejního výrok „ani se Západem, ani s Východem."[61] Íránská revoluce tak nejenom poškodila vztahy

[59] Alena Tomková, „Írán", v *Současný Blízký východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*, ed. Michaela Ježová et al. (Brno: Barrister & Principal, 2011), 164−165.
[60] Axworthy, „Dějiny Íránu", 195−196.
[61] Enayatollah Yazdani a Rizwan Hussain, „United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution: An Iranian Perspective", *International Studies 43*, č. 3 (2006): 270, http://isq.sagepub.com (staženo 29.4.2015).

s ostatními zeměmi v regionu, ale také silně narušila nastolenou rovnováhu sil na Blízkém východě mezi Východem a Západem a podstatně izolovala íránský stát od vlivu obou bloků.

2.2. Revoluce a americko-íránské vztahy

Nová koncepce zahraniční politiky Íránu představovala velkou hrozbu pro další existenci americko-íránských vztahů. Politický vývoj v Íránu představoval pro americkou zahraniční politiku nečekanou situaci. Režim, který byl po celá desetiletí hlavním pilířem americké zahraniční politiky na Blízkém východě, padl a režim nový neměl sebemenší zájem na udržování těchto vztahů. Carterova administrativa, která nebyla schopna jakékoliv reakce v průběhu islámské revoluce, tak nemohla učinit žádné další kroky v následném porevolučním vývoji země. Hlavní hrozbou pro americkou zahraniční politiku byl především silný antiamerický postoj íránské společnosti. Spojené státy představovaly z pohledu íránských obyvatel zdroj všech problémů, které byly spjaty s šáhovým režimem, a proto jakákoliv další spolupráce s touto mocností byla pro Íránce nemyslitelná. Sám Chomejní ve svém projevu z listopadu 1979 označil Spojené státy za „Velkého satana“, který stojí za celkovou špatnou situací v Íránu a je imperialistickou mocností, která podporuje arabské režimy pouze za účelem zajištění svých vlastních zájmů v regionu.[62]

Carterova administrativa se v počátku pokoušela o udržení vzájemných vztahů s novým režimem, například skrz pokračující prodej vojenského vybavení do Íránu nebo snahu o navázání užší spolupráce s umírněnějším křídlem.[63] Ovšem Chomejního postoj vůči Spojeným státům byl neoblomný. Veškeré snahy Spojených států o navázání kontaktu s novým režimem byly íránskou společností vnímány pouze jako další pokus Washingtonu míchat se do vnitropolitických záležitostí země. V tomto kontextu byla často připomínána aféra z roku 1953, kdy se americká CIA podílela na plánovaném sesazení oblíbeného preméra Mossadeka, což u íránské společnosti vyvolávalo stále velkou vlnu antiamerického cítění, která tak pomáhala udržovat revoluční náladu v zemi.[64]

Jedním z těchto projevů nenávisti, který se silně podepsal na dalším vývoji americko-íránských vztahů, se stalo obsazení americké ambasády v Teheránu v únoru 1979. Celý incident vyvolalo přijetí šáha do Spojených států za účelem podstoupení léčby rakoviny, proti čemuž se stavěli zejména íránští studenti. Rozhořčení studenti vtrhli na americkou ambasádu,

[62] Ibid., 269.
[63] Steven A. Yetiv, *The Absence of Grand Strategy: The United States in the Persian Gulf*, 1972–2005 (Baltimore: John Hopkins University Press, 2008), 44, http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10363175 (staženo 18.12.2015).

kde zajali tamní pracovníky a následně je drželi jako rukojmí. Mimo jiné požadovali vydání šáha zpět do země, kde měl být potrestán, a také slib ze strany Washingtonu, že se nebude dále vměšovat do íránských vnitropolitických záležitostí. Teheránem se nesly nenávistné hesla jako „Smrt šáhovy!“ či „Smrt Americe!“.[65] Incident vznikl jako spontánní akce bez vědomí Chomejního, který jej ovšem záhy začal podporovat a dále jej využil k posílování revolučních nálad ve společnosti a k vypořádání se se zbylou opozicí.[66]

Spojené státy vinily z celého incidentu íránskou vládu a reagovaly na něj vypovězením diplomatických styků. Dále uvalily na Írán řadu ekonomických sankcí, mezi které patřil například zákaz dovozu íránské ropy do Spojených států, zákaz vývozu amerického zboží do Íránu či zmrazení íránských financí v amerických bankách a zabavení íránského majetku ve Státech.[67] Carterova administrativa ovšem nebyla schopna žádného dalšího razantnějšího kroku. Vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi se navíc ještě více zhoršily, poté co došlo k odhalení plánované americké vojenské operace s názvem „Eagle Claw“, která měla sloužit k záchraně rukojmí. Tato operace nejenže skončila amerických nezdarem a prohloubila propast v americko-íránských vztazích, ale také vedla ke snížení důvěry prezidenta Cartera, což se poté odrazilo v nových prezidentských volbách.[68] K propuštění rukojmí tak došlo až po 444 dnech, 20. ledna 1981, v den nástupu nového amerického prezidenta Ronalda Reagana. Propuštění rukojmí bylo zprostředkováno s pomocí Alžírska, kdy Spojené státy slíbily uvolnění části íránských financí a nevměšování se do vnitropolitických záležitostí Íránu.[69] Tato aféra spolu s islámskou revolucí se výrazně podepsala v utváření americké zahraniční politiky v tomto regionu.

2.3. Irák a Írán: příčiny irácké invaze do Íránu

Nově ustanovená islámská republika nepředstavovala hrozbu pouze pro Spojené státy, ale také pro ostatní země Perského zálivu. Chomejního vizí bylo nejen nastolení islámské vlády v Íránu, ale také šíření těchto revolučních myšlenek do ostatních muslimských zemí. Nejsilnější obavy z vývozu revoluce panovaly v sousedním iráckém režimu Saddáma

---

[64] Ray Takeyh, *Guardians of the Revolution - Iran and the World in the Age of the Ayatollahs* (New York: Oxford University Press, 2009), 19, http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10300147 (staženo 18.12.2015).
[65] David P. Houghton, *US Foreign Policy and the Iran Hostage Crisis* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 51.
[66] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 44
[67] Yazdani, „United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution“, 270.
[68] Ibid., 270.
[69] Axworthy, „Dějiny Íránu“, 196.

Husajna. Chomejní spatřoval irácký režim strany Baas a jeho vůdce jako neligitimní, a proto měl za cíl směřovat další vlnu revoluce právě do Iráku.[70]

Kromě obav Iráku a nevraživosti mezi oběma čelními představiteli Iráku a Íránu, kterou vyvolávala například odlišná povaha obou režimů, kde teokratický íránský režim stál v rozporu k více sekulárnějšímu režimu iráckému, se mezi oběma zeměmi vyskytovala další řada faktorů, které podněcovaly možný konflikt v budoucnu. Například odlišné historické dědictví obou států, kde na jedné straně stálo perské dědictví Íránu, zatímco irácká historická tradice byla vždy arabská. Rozdílný náboženský aspekt hrál také podstatnou roli, kde proti sobě stála irácká sunnitská tradice a většinový šiítský Írán. Husajn se obával především toho, že by revoluční íránské myšlenky mohly ovlivnit iráckou šiítskou většinu, na kterou se Chomejní začal obracet. Důležitým faktorem v prohlubování nenávisti mezi oběma zeměmi byly i dlouhotrvající hraniční spory ohledně kontroly nad úžinou Šatt al-Arab. Irák a Írán sdílejí dlouho společnou hranici, díky které by mohl být přelévající se efekt revoluce do Iráku snažší.[71] Oba státy stále uznávaly Alžírské dohody z roku 1975, které zaručovaly neměnnost společných hranic.[72]

Írán a jeho šíření islámského fundamentalismu představovali hrozbu nejen pro vnitropolitickou situaci Iráku, ale také pro postavení iráckého režimu v oblasti Perského zálivu. Irák zaznamenával v tomto období ekonomický nárůst díky obchodu s ropou, což umožnilo iráckému režimu budování silné armády.[73] Husajn se domníval, že vojenský zásah proti Íránu by pomohl Iráku nejenom v zabránění šíření islámské revoluce, zdiskreditování nového íránského režimu či nabytí nového území na úkor Íránu, ale také, že toto vítězství nad Chomejního režimem by podstatně upevnilo jeho vedoucí postavení u ostatních arabských zemí. Jeho pozice v tomto období nabývala na síle, k čemuž přispěl například Bagdádský summit z roku 1978, kde irácký vůdce demonstroval svoji vůdčí pozici. Dále to byl například nesouhlasný postoj iráckého režimu k egyptsko-izraelské mírové smlouvě a obecně příklon Iráku k arabské nespokojenosti ohledně izraelské otázky.[74]

Na počátku osmdesátých let tak Irák stanul na vůdčí pozici mezi státy Perského zálivu. Saddám i nadále předpokládal, že neúčinějším krokem, který zabrání šíření revoluce a povede k pádu islámského režimu v Íránu, bude vojenská intervence. Saddám také dále předpokládal,

[70] Potter, „Iran, Iraq and the Legacies of War“, 21.
[71] Bill, „The Eagle and the Lion“, 304.
[72] Alžírké dohody z roku 1975 stanovily irácko-íránskou hranici podle tzv. *thalweg* principu, podle kterého je hranice mezi dvěma státy vedena středem toku. Více viz. Yazdani, „United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution“, 272.
[73] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 49.
[74] Ibid., 49.

že Írán se stále nachází v revolučním chaosu, a proto tato vojenská intervence bude rychlou akcí s jasným koncem. Z vojenského hlediska se Írán vskutku nacházel ve špatné situaci. Chomejní ihned po revoluci výrazně omezil výdaje na armádu, které byly za dob šáhova režimu nevídané. V důsledku špatných vztahů se Spojenými státy Chomejní přerušil veškeré zbrojní obchody a uzavřel všechna americká vojenská zařízení. Odmítl také zbrojní nabídky ze strany Sovětského svazu a porevoluční čistky připravily Chomejního armádu o většinu vojenských elit z dob šáhova režimu.[75] Chomejní se mnohem více opíral o Revoluční gardu, která vznikla spolu s událostmi islámské revoluce, než o íránskou armádu, které nedůvěřoval.[76] Bez americké politické, ekonomické a vojenské pomoci byl Írán značně oslaben. Nicméně pro Irák představoval íránský režim velkou hrozbu. Saddám Husajn v říjnu 1979 formálně vypověděl Alžírské dohody a v září 1980 podnikl intervenci na íránské území, čímž byl započat osmiletý irácko-íránský konflikt.[77]

3. Irácko-íránská válka (1980–1988)

3.1. Zapojení USA do konfliktu

Až do počátku osmdesátých let představoval íránský režim, spolu se Saudskou Arábií, hlavního spojence Spojených států v oblasti. Po krizi s obsazením americké ambasády v Teheránu se administrativa nového prezidenta Reagana nacházela v tíživé situaci. Oblast Perského zálivu byla pro Spojené státy životně důležitou oblastí, a to právě kvůli ropnému bohatství, které se zde nacházelo, a tak ztráta hlavního spojence, který měl kontrolu nad velkou částí ropných polí, byla zejména v období bipolárního konfliktu mezi Spojenými státy a Sovětským svazem citelnou ránou. Írán se sice v rámci své nové zahraniční politiky izoloval od jakéhokoliv vnějšího vlivu, přesto Spojené státy potřebovaly za účelem vyrovnání sil najít nového spojence v regionu. Spojené státy se obávaly, že přerušení americko-íránských vztahů by mohlo vést ke snížení amerického postavení v této oblasti, a tudíž i k ohrožení amerických zájmů. V důsledku izolace íránského státu se stal hlavním hegemonem v oblasti irácký režim Saddáma Husajna. Pro Spojené státy ovšem irácký režim nepředstavoval vhodnou volbu, zejména díky absenci vzájemných vztahů, ale také kvůli vzájemným širším vztahům Husajnova režimu se Sovětským svazem.

[75] Potter, „Iran, Iraq and the Legacies of War“, 21.
[76] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 48.
[77] Yazdani, „United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution“, 272.

Jednou z událostí, která předcházela irácko-íránskému konfliktu a přispěla ke zvýšení zájmu USA v otázce sblížení se s iráckým režimem, byla sovětská invaze do Afghánistánu v roce 1979 a nastolení prosovětského režimu. Po politických i vojenských úspěších Sovětského svazu nejen v Afghánistánu, ale také v Etiopii, Angole či Jižním Jemenu se Sovětský svaz snažil zvýšit svůj vliv i v revolučním Íránu.[78] V tomto ohledu ovšem Sovětský svaz neuspěl, jelikož íránský režim neměl zájem uzavírat spojenectví s jakoukoliv světovou velmocí. Tyto pokusy ovšem vyvolávaly pochybnosti ve Washingtonu. Úspěšná sovětská invaze v Afghánistánu a zhoršení americko-íránských vztahů vedlo administrativa prezidenta Cartera k dojmu, že Moskva si chce těmito kroky více posílit své postavení a vypudit Spojené státy z regionu. Proto došlo k vytvoření tzv. Carterovy doktríny, která představovala výraznou změnu v do té doby neintervencionistické zahraniční politice USA. Doktrína definovala postoj Spojených států k oblasti Perského zálivu, kdy jakýkoliv pokus vnější síly o získání vlivu v této oblasti bude vnímán jako ohrožení životně důležitých zájmů USA a na tuto hrozbu bude ze strany Spojených států odpovězeno nutnými prostředky, nevyjímaje použití vojenské síly.[79] Tato koncepce byla dále prohloubena za prezidentství Ronalda Reagana, kdy se netýkala pouze vnější hrozby, ale také se měla vypořádat s tlaky rodícími se uvnitř států tohoto regionu.[80]

Američtí analytikové se kromě posílení sovětského vlivu v oblasti obávali také šíření islámského fundamentalismu z Íránu do ostatních arabských zemí, což by mohlo vést ke kolapsu proamerických arabských režimů a úplné ztráty pozice v oblasti. Z důvodu zajištění stability a ochrany amerických zájmů se začala americká zahraniční politika obracet na irácký režim Saddáma Husajna poté, co Husajn v září 1980 napadl Írán. Jak bylo řečeno dříve, irácký diktátor se domníval, že tato intervence bude rychlou akcí, která povede ke svržení islámského režimu v Íránu a k upevnění Saddámovy pozice mezi ostatními arabskými státy. Ovšem Írán spatřoval iráckou invazi jako brutální zásah do íránské suverenity nového státu a ohrožení majestátní islámské revoluce. Irácká armáda tak narazila na houževnatý odpor íránské společnosti, ve které byly touto invazí ještě více posíleny revoluční nálady. Chomejní označil Irák za agresora, který chce nejen zmařit revoluční úspěchy, ale také usiluje o získání íránského území.[81] Válka, u které se její průběh předpokládal na dobu několika týdnů se tak

[78] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 46.
[79] „January 23, 1980: The State of the Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=33079 (staženo 15.4.2016).
[80] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 46.
[81] Ibid., 50.

protáhla na dalších osm let, kdy oboum stranám šlo o jasné vítězství, a především o svržení soupeřova režimu.

V počáteční fázi irácko-íránského konfliktu zaujímaly Spojené státy neutrální postoj. Tento postoj byl dán zejména ztrátou spojeneckého svazku s novým íránským režimem a neexistujícími diplomatickými vztahy s iráckým režimem Saddáma Husajna. Spojené státy také z počátku války předpokládaly, že by konflikt mohl vést k oslabení obou států a destabilizaci, což by vedlo k opětovnému nabytí amerického vlivu v oblasti.[82] Irácko-íránský konflikt ovšem začal pro Spojené státy představovat řadu hrozeb, které nakonec způsobily postupné anagažování Washingtonu v této válce. Toto ohrožení se týkalo zejména amerických ropných zájmů, kde oblast Perského zálivu představovala 60% veškerého světového obchodu s ropou.[83] Washington se obával, že tento konfikt mezi nejsilnějšími státy Perského zálivu, a zároveň hegemony nad kontrolou zásob ropy, by vedl ke komplikacím ve světovém obchodu s ropou a následné destabilizaci ekonomické síly Západu. Administrativa prezidenta Cartera si byla vědoma toho, že Západ je schopen čelit přerušení dodávek ropy z Íránu a Iráku, ale zároveň se američtí představitelé obávali podobného jevu v ostatních státech regionu.[84]

Spojené státy ovšem nebyly schopny nijak na tuto krizovou situaci zareagovat a prezident Carter nebyl ochoten podniknout jakoukoliv vojenskou intervenci v této oblasti. Jediným krokem, ke kterému se administrativa prezidenta Cartera odhodala, byla pomoc Saudské Arábii, která se obávala íránské agrese na svém území. V souladu s Carterovou doktrínou proto Spojené státy poslali do Saudské Arábie několik leteckých a pozemních sil, což mělo za cíl zabránit přelivu irácko-íránského konfliktu do okolních území. Spojené státy si tak tímto krokem zajistily svoji obrannou pozici v regionu pro budoucí vývoj.[85]

Další možné ohrožení vyplývající z irácko-íránského konfliktu se týkalo rozšíření vlivu Sovětského svazu na Blízkém východě. Dalším faktorem, který zesiloval obavy z možného rozšíření sovětského vlivu, byla antiamerická povaha obou soupeřících režimů, kde Irák na jedné straně spolupracoval spíše se sovětským blokem, zatímco nový režim v Íránu přerušil své dlouhotrvající spojenectví se Spojenými státy a kompletně se izoloval od velmocenských vlivů. V tomto ohledu se Spojené státy dále obávaly, že Sovětský svaz by mohl v irácko-íránském konfliktu hrát roli prostředníka v mírových rozhovorech, čímž by byl

[82] Ibid., 50.
[83] M. S. El Azhary, „The Attitudes of the Superpowers towards the Gulf War“, *International Affairs 59*, č. 4 (1983): 609, http://www.jstor.org (staženo 29.4.2015).
[84] Ibid., 609.
[85] Ibid., 609–610.

jeho vliv v oblasti prohlouben.[86] Washington se také obával možného dalšího vývoje v Íránu v případě, že by došlo k jeho porážce. Porážka Íránu a sesazení islámského režimu by v zemi vedlo k politickému vakuu nebo až k občanské válce, kde by Moskva mohla sehrát opět důležitou roli.

Neutrální postoj Spojených států v tomto konfliktu přetrvával až do roku 1981. Navázání spolupráce s Irákem nebo Íránem se zdálo jako nemožné. Antiamerická zahraniční politika ájatolláha Chomejního stále přetrvávala, Chomejní také obviňoval Spojené státy z toho, že stály za iráckou invazí do Íránu. Na druhé straně se americká administrativa o opětovné navázání vztahů s Íránem také nepokoušela. Situace v Iráku byla pro americkou zahraniční politiku obdobná. Irácký režim navíc stále zachovával spojenectví se sovětským blokem. Irácko-sovětské spojenectví sice po nástupu Saddáma Husajna k moci začalo slábnout, ovšem jakýkoliv krok Spojených států za účelem nabytí spojenectví se Saddámem Husajnem mohl být stále Moskvou vnímán jako provokace.[87]

3.2. Prohloubení americké podpory iráckému režimu

Situace se začala pro Spojené státy měnit od roku 1981, kdy Írán začal znovu nabývat na své síle. Íránu se v průběhu roku 1982 podařilo znovudobýt ztracená území, o která přišel po irácké invazi v počátečních fázích konfliktu a celkový vývoj války se začal stáčet v íránský prospěch.[88] Spojené státy proto od roku 1982 začaly více spolupracovat s irácým režimem, aby tak vyrovnaly poměry sil. Na druhé straně režim Saddáma Husajna začal nabývat na vřelejším postoji vůči Spojeným státům, kdy samotný irácký vůdce několikrát vyjádřil zájem o rozšíření vztahů mezi Washingtonem a Bagdádem.[89] Změna postoje Saddáma vůči Spojeným státům může být spatřována například v obavě z rozpínavosti Sovětského svazu po invazi do Afghánistánu, čehož se obávaly i Spojené státy. Obě země tak viděly ve vzájemném sblížení možnost, jak zabránit dalšímu rozpínání Sovětského svazu v oblasti Perského zálivu.[90]

V únoru 1982 Washington odstranil Irák ze seznamu států podporujících terorismus a americká administrativa začala irácký režim zásobovat vojenskými dodávkami, a to nepřímo přes ostatní arabské státy, jako byl například Kuvajt nebo Jordánsko. Spojené státy dále

[86] Ibid., 611.
[87] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 51.
[88] Potter, „Iran, Iraq and the Legacies of War“, 198.
[89] El Azhary, „The Attitudes of the Superpowers towards the Gulf War“, 614.
[90] Jednou z událostí, která přispěla ke zlepšení americko-irácých vztahů, bylo odsouzení izraelského bombového útoku na jaderný reaktor v Bagdádu ze strany USA v červnu 1981. Spojené státy odsoudily tento rok

poskytovaly iráckému režimu řadu informací, jako byly například satelitní snímky zobrazující íránské vojenské pozice a další komunikační zprávy.[91] Tyto informace se později ukázaly jako klíčové pro zastavení íránského postupu.

Írán v tomto období kromě znovuovládnutí svého území získal kontrolu i nad iráckými oblastmi na východě země, a dokonce odstřeloval irácká klíčová města - Bagdád a Basru.[92] Úspěšný íránský postup donutil americkou administrativu ještě více prohloubit spojenectví s Husajnovým režimem. Pro americkou zahraniční politiku v oblasti Blízkého východu bylo nepřípustné, aby Írán vyhrál válku a začal šířit islámskou revoluci do ostatních arabských prozápadních režimů. Takovéto vyústění konfliktu nebylo hrozbou jen pro Irák a ostatní arabské režimy v ohledu politickém, ale také v oblasti světové ropné stability, čehož se obával také Washington. Kdyby se totiž Íránu povedlo získat kontrolu nad územím Kuvajtu či Saudské Arábie, získal by ohromný vliv na určování světových cen ropy. Spojené státy se v tomto ohledu obávaly, že by Írán využíval tento vliv jako politickou zbraň proti Západu.[93]

Irácký režim představoval v očích amerických bezpečnostních odborníků pomyslný val mezi Íránem a ostatními státy tohoto regionu. Stejné obavy ohledně íránského nebezpečí panovaly i u ostatních států regionu, které se proto také přidaly k podpoře Saddámova Iráku. Írán se tak v tomto konfliktu ocitl osamocen. Kromě podpory od USA a evropských mocností, jako byla Francie, se Iráku dostávalo technické podpory i od zemí jako bylo Jordánsko, Maroko či Egypt. [94] Výraznou ekonomickou podporu čerpal Saddámův režim od Saudské Arábie. K podpoře Saddámova režimu se přidaly i konzervativní muslimské státy regionu jako Kuvajt, Omán, Bahrajn, Spojené arabské emiráty nebo Katar.[95]

Od roku 1983 se americká podpora Iráku opět zintenzivnila. Odklon od neutrálního postoje Washingtonu byl zmíněn v několika memorandech vydaných americkou administrativou. V tomto kontextu přikročily Spojené státy k uvalení dalších sankcí na Írán. V prosinci 1983 započala tzv. Operation Staunch, která měla za cíl přerušit dovoz zbraní do Íránu a kontrolovat narůstající hrozbu. Sankce byly dále navyšovány v průběhu dalších let, kdy platil zákaz na dovoz zboží dvojího použití, tedy zboží, které bylo určeno pro civilní

Izraele i v rezoluci Rady bezpečnosti OSN, spolu s Irákem, a jednalo se tak o do té doby největší projev kritiky Izraele ze strany USA. Více viz. El Azhary, „The Attitudes of the Superpowers towards the Gulf War“, 614.

[91] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 51.

[92] Ibid., 51.

[93] Ibid., 53.

[94] Bill, „The Eagle and the Lion“, 306–307.

[95] Tyto státy také v roce 1981 utvořili tzv. Gulf Cooperation Council, jakožto ochranu svých režimů před íránským nebezpečím. GCC po celou dobu konfliktu spolupracovala se Spojenými státy a podporovala Irák. Unie existuje dodnes. Více viz. https://www.gcc-sg.org/eng.

obyvatelstvo, ale mohlo být využito k výrobě vojenského materiálu.[96] Naopak Iráku se dostávalo od Spojených států obrovské ekonomické pomoci.[97] Irácký režim v tomto období také začal v boji proti íránské armádě používat chemických zbraní, na což americká administrativa nijak výrazněji nereagovala, a to i přes protesty ze strany Íránu, až do roku 1988.[98]

Vzájemná spolupráce byla navázána i v oblasti politické. V listopadu 1983 se setkal Saddám Husajn s Donaldem Rumsfeldem, pověřeným prezidentem Reaganem jako zvláštní vyslanec pro Blízký východ. Ve společném rozhovoru Rumsfeld zmínil společné zájmy obou států, jako byla snaha zabránit Íránu v další expanzi či zájem Spojených států o větší sblížení se s iráckým státem. Rumsfeld dále na pokyn prezidenta Reagana ujistil iráckého vůdce, že Spojené státy v tomto konfliktu nijak neusilují o oslabení irácké role v regionu či o zvýšení vlivu v Íránu.[99] Setkání znamenalo důležitý milník v utváření americko-iráckých vztahů, což bylo dále zpečetěno v roce 1984, kdy došlo k oficiálnímu obnovení diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Na tomto setkání mezi tehdejším americkým ministrem zahraničí Georgem Schultzem a iráckým premiérem Tariqem Azizem byl naplánován další společný postup proti íránskému nepříteli a širší spolupráce, například v oblasti kontroly toku zbraní do Íránu.[100]

3.3. Podpora Íránu: aféra Írán-Contras

Zpočátku úspěšný íránský postup byl ovšem zanedlouho pozastaven a irácko-íránská válka se dostala do mrtvého bodu na několik dalších let, kdy ani jedna ze stran nebyla schopna přetočit situaci ve svůj prospěch. K této situaci přispěla i zahraniční politika Spojených států, které se odklonily od jednostranné pomoci Iráku a začaly balancovat mezi oběma státy. Tuto proměnu amerického přístupu nejlépe demonstuje tzv. aféra Írán-Contras.

Tajná aféra, která byla odhalena libanonským magazínem aš-Širaa v roce 1986, byla největší a nejzávažnější aférou prezidentství Ronalda Reagana.[101] Spojené státy se v této aféře

[96] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 52.
[97] Přestože stále platil zákaz na dovoz vojenského materiálu do Iráku, Spojené státy prodaly režimu na tisíc helikoptér a jiného vojenského vybavení přičemž tvrdily, že se jedná o vybavení pro civilní použití. Další vybavení od USA proudilo do Iráku skrz americké zásoby v Evropě. Více viz. Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 52.
[98] Zach Fredman, „Shoring Up Iraq, 1983 to 1990: Washington and the Chemical Weapons Controversy“, *Diplomacy & Statecraft 23*, č. 3 (2012): 537–539, https://www.ebscohost.com/ (staženo 15.1.2016).
[99] „Shaking Hands with Saddam Hussein: The U.S. Tilts toward Iraq, 1980-1984“, The National Security Archive, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB82 (staženo 25.4.2016).
[100] Ibid.
[101] „Iran-Contra Report; Arms, Hostages and Contras: How a Secret Foreign Policy Unraveled“, The New York Times, http://www.nytimes.com/1987/11/19/world/iran-contra-report-arms-hostages-contras-secret-foreign-policy-unraveled.html (staženo 25.4.2016).

dohodly s íránským režimem na tajném prodeji zbraní do Íránu. Prodej byl zprostředkován skrze Izrael, který si tak chtěl posílit své postavení u Chomejního režimu, jež představoval pro Izrael menší hrozbu než sunnitský režim v Iráku. Oficiálním motivem, proč se Spojené státy rozhodly pro prodej zbraní do nepřátelského režimu, bylo uvěznění amerických rukojmích libanonskou teroristickou organizací Hizballáh. Tato organizace čerpala finanční podporu z Íránu, díky kterému tak mohlo dojít k propuštění amerických zajatců. Americká administrativa nemohla vyjednávat přímo s Hizballáhem, jelikož vyjednávání s teroristickou skupinou bylo v rozporu s americkou politikou. Aféra nabyla dále většího rozměru poté, co zisky z prodeje zbraní do Íránu měly být použity na financování antikomunistického hnutí Contras v Nikaraguy.[102] Toto hnutí podporovala Reaganova administrativa od počátku 80. let, kdy na základě tzv. Reaganovy doktríny měly Spojené státy pomáhat všem zemím ohroženým komunismem.[103] Ovšem přímé financování takovéhoto hnutí bylo v rozporu s americkou legislativou, a tudíž muselo být zahrnuto do tajného plánu spolu s prodejem zbraní do Íránu.

Po odhalení aféry v roce 1986 americká strana nejprve vše popírala, ovšem po nátlaku médií a veřejnosti byl prezident Reagan donucen tuto spolupráci potrvdit. Ve své obhajobě americkému lidu zmiňoval cíle, které americká zahraniční politika v tomto incidentu sledovala. Kromě propuštění rukojmí v Libanonu to bylo například navázání opětovné spolupráce s Íránem či rychlejší ukončení irácko-íránské války.[104] Po odhalení aféry došlo k vytvoření tzv. Towerovy komise, která měla za úkol celý případ prošetřit. Z výsledků Towerovy komise pak došlo v únoru 1987 k potrestání vrchních členů americké administrativy podílejících se na této aféře. K obvinění prezidenta Reagana nedošlo, jelikož mu nemohlo být prokázáno, zda věděl o financování hnutí Contras.[105] Tato aféra znamenala porušení zásad americké zahraniční politiky, a to především z důvodu porušení embarga na dovoz zbraní do Íránu, či z nepřímého vyjednávání s teroristickou organizací. Tato aféra také vyvolala pobouření u ostatních arabských zemí, které věřili v americké spojenectví s Irákem a společný postup proti íránskému nepříteli. Tato aféra však neměla žádný větší dopad na vztahy Spojených států s Irákem a Íránem či na rychlejší ukončení irácko-íránského konfliktu.

[102] Brands, „Into the Labyrinth“, 183–184.
[103] „Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=38069 (staženo 25.4.2016).
[104] „Address to the Nation on the Iran Arms and Contra Aid Controversy and Administration Goals“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=34693 (staženo 25.4.2016).
[105] “Excerpts from the Tower commission’s report“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/PS157/assignment%20files%20public/TOWER%20EXCERPTS.htm (staženo 25.4.2016).

3.4. Írán-Contras a americká strategie

Aféra Írán-Contras znamenala navázání nové komunikace mezi oběma znepřátelenými stranami. Ačkoliv se ochota ke spolupráci Íránu se Spojenými státy mohla v tomto období zdát jako nemožná, íránský režim měl své vlastní důvody, proč se k této spolupráci uchýlit. Přerušení diplomatických vztahů a embargo na dovoz zbraní ze strany USA znamenalo pro Írán v době irácko-íránského konfliktu velkou obtíž. Írán disponoval od dob šáhova režimu obrovským vojenským materiálem, jehož dodavatelem byly právě Spojené státy. V průběhu války ovšem začalo docházet k nedostatku tohoto vybavení a hlavně potřebných součástek a dalšího materiálu. Navíc Spojené státy po celou dobu vyvíjely výrazný tlak na ostatní státy, aby tak zabránily toku zbraní do Íránu. Írán čelící válečnému tlaku potřeboval nutný vojenský materiál ke svému americkému vybavení, jež mohly poskytnout pouze Spojené státy.[106]

Důvodů pro spolupráci Washingtonu s Teheránem, jak už bylo nastíněno výše, bylo hned několik. Ačkoliv po incidentu, kdy byli v Libanonu zajati američtí rukojmí, americká administrativa prezidenta Reagana vyjádřila svůj jasný postoj, že nehodlá za žádnou cenu vyjednávat s teroristy a Íránem, Pentagon začal zvažovat možnost o navázání lepších vztahů s íránským režimem.[107] Americká administrativa si uvědomovala, že Írán je stále jedním z nejsilnějších států Perského zálivu a dlouhodobé nepřátelské vztahy mezi oběma zeměmi by mohly v budoucnu znamenat značný problém. Hlavním faktorem pro zvolení nového přívětivějšího přístupu k íránskému režimu a prodeji zbraní byla, jako po celou dobu irácko-íránského konfliktu, hrozba rozpínavosti sovětského vlivu spolu s nestabilní situací, ve které se Írán nacházel a která by mohla být ještě více prohloubena po smrti nejvyššího duchovního Chomejního.

Americká administrativa si obě tato rizika uvědomovala. Také byla definována v memorandu Roberta C. McFarlanea, které bylo určeno tehdejšímu ministru zahraničí Schultzovi a ministru obrany Weinbergerovi. V tomto memorandu je nastíněn plán nového přístupu americké zahraniční politiky k Íránu, a dále jsou zde zmíněna obě rizika, jak sovětské hrozby, tak hrozby vyplývající s budoucí nestability islámského režimu. Podle tohoto memoranda se Írán nachází v procesu politické evoluce, která může vést k destabilizaci státu. K tomu přispívá zejména irácko-íránský konflikt a politické vření uvnitř režimu. Z pohledu této zprávy se Sovětský svaz nacházel v lepší pozici, ze které mohl více těžit a nabýt většího vlivu v Íránu než Spojené státy. Hlavním cílem americké zahraniční politiky podle této zprávy

[106] Brands, „Into the Labyrinth“, 184–185.
[107] Ibid., 183–184.

by tedy mělo být blokování sovětské snahy v této zemi a chránit americké zájmy v Perském zálivu.[108]

Zpráva dále definovala americké zájmy a cíle v Íránu, jako například zabránit dezintegraci íránského státu a rozpínavosti Moskvy, dále udržovat přístup Spojených států k ropným zásobám v Perském zálivu či vyvíjet další snahy o ukončení irácko-íránské války. Podle této zprávy se země nacházela ve fázi ohrožení, kdy popularita íránského režimu klesla, a to především kvůli islámskému charakteru státu a nekončící válce, která zemi způsobila velké újmy. Další hrozbou je situace po smrti Chomejního, kdy by režimu hrozilo další období nestability spojené s konfliktem ohledně Chomejního nástupce či revoltě vůči islámskému režimu. Americká administrativa bez politického plánu, jak této krizi čelit, by tak nemohla do této krize jakoliv zasahovat, čímž by se tato role mohla přenést na Sovětský svaz, který by zde mohl dále rozšiřovat svůj vliv. Zpráva proto dále doporučovala americké administrativě přijmout další kroky ke zlepšení americko-íránských vztahů. Tento nový přístup Washingtonu k Teheránu byl podle McFarlanea důležitý právě proto, že íránský režim neustále zachovával silně nepřátelský postoj vůči Spojeným státům, který by po Chomejního smrti mohl být ještě více prohlouben radikály bojujícími o přízeň íránského lidu.[109]

Aféra Írán-Contras neznamenala pouze narušení zásad americké zahraniční politiky, ale také odklon od bezpečnostní strategie Spojených států v irácko-íránské válce. Až do momentu, kdy Washington začal s prodejem zbraní íránskému režimu, se americká strategie v tomto konfliktu zaměřovala na balancování sil proti íránskému nepříteli. Ztráta hlavního spojence v regionu po islámské revoluci vedla Spojené státy k podpoře iráckého režimu Saddáma Husajna, právě proto, aby Washington nepřišel o svůj podstatný vliv v regionu, ale také proto, aby nedošlo k rozšíření vlivu Sovětského svazu či Íránu v této oblasti. Ekonomická, vojenská a jiná pomoc Iráku od Washingtonu znamenala balancování proti íránským silám, které začaly nabývat na převaze od roku 1981. Přesto Spojené státy neposkytly Iráku pomoc do takové míry, aby mohlo dojít k jasnému iráckému vítězství. Drtivá porážka Íránu nebyla v zájmu americké zahraniční politiky v oblasti Blízkého východu, a to zejména kvůli hrozbě, kterou představovala následná politická destabilizace po této porážce a možný sovětský vliv v Íránu. Stejné důvody pak právě vedly americkou administrativu k přistoupení k prodeji zbraní do Íránu.

[108] „June 11, 1985: Draft NSDD on Iran“, The Reagan Files, http://www.thereaganfiles.com/draft-nsdd-on-iran-june.pdf (staženo 22.4.2016).
[109] Ibid.

Strategie balancování proti silnějšímu straně nebyla relevantní ani v dalším období, kdy prodej zbraní do Íránu pokračoval i poté, co íránská armáda v roce 1986 dobyla strategicky důležitý poloostrov Fao. Spojené státy si uvědomovaly hrozbu, jež toto vítězství představovalo, stejně jako si to uvědomovaly ostatní země Perského zálivu. Íránské vítězství vyvolalo obavy o rozpínajícím se vlivu a budoucí regionální dominanci íránského režimu v této oblasti. Ovládnutím poloostrova Fao měla íránská armáda otevřenou cestu do Basry, strategického místa Iráku s rozsáhlými oblastmi ropných polí. Írán samotný představoval pro region a americké zájmy určitou hrozbu, ovšem Írán jako hegemon regionu byla hrozba daleko závažnějšího rázu.[110]

Spojené státy by se tak nacházely v patové situaci, kdy by byla nutná další podpora Iráku za účelem odražení íránských sil, ovšem zároveň bylo nutné pokračovat ve zlepšování vztahů s íránským režimem, a to kvůli hrozbám, které byly zmíněny výše. V tomto období konfliktu si americká administrativa také uvědomovala, že není možné nechat jednu ze stran totálně vyhrát válku. Proto se toto střídavé balancování proti Iráku a Íránu mohlo některým odborníkům zdát jako záměrné prodlužování války ze strany Washingtonu.[111] Nebezpečí, které představovalo vítězství Íránu, bylo zřejmé. Získání vedoucího postavení Íránu v regionu by znamenalo výrazné ohrožení amerických zájmů v oblasti, a to nejen ze strany Íránu, ale také Sovětského svazu. Jednoznačné vítězství Iráku by ovšem podpořilo další destabilizaci Íránu, což by spolu s absencí americko-íránských vztahů vedlo rychleji k vnitropolitickým problémům íránského režimu a rozšíření sovětského vlivu. Strategii Spojených států v době tohoto nejlépe vystihl bývalý ministr zahraničí Henry Kissinger, když řekl, že je špatné, že oba nemohou prohrát.[112]

3.5. Konečná fáze války (1986–1988)

Přestože nakonec Írán nebyl schopen využít svého vítězství o poloostrov Fao, Spojené státy přece jen odstoupili od dalšího prodeje zbraní do Íránu a balancování sil proti Iráku.[113] Důvodem pro tento opětovný obrat směrem k Iráku byl zejména přetrvávající odpor íránského vůdce uzavřít s iráckou stranou mír. I přes domácí i mezinárodní tlak Chomejní ještě v roce 1987 prohlašoval, že tato válka skončí jedině íránským vítězstvím nad Saddámem Husajnem a jeho režimem. Jako odezva na neúspěšný obrat u poloostrova Fao se Írán od roku 1986

[110] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 57.
[111] Yazdani, „United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution“, 273.
[112] Ibid., 173.
[113] V protiofenzívě Iráku bylo opět použito proti íránské armádě chemických zbraní. Více viz. Fredman, „Shoring Up Iraq, 1983 to 1990“, 539–540.

zaměřil na razantnější útoky na ropné tankery v Perském zálivu. Íránská strana ovšem své útoky nezaměřovala pouze na irácká plavidla, ale také na tankery ostatních zemí, včetně Kuvajtu. Íránské útoky na kuvajtské ropné tankery v Hormuzském průlivu znamenaly ohrožení amerických ropných zájmů, kdy by mohlo dojít k citelnému navýšení světových cen ropy, a další obavy z rozpínavosti íránského režimu.[114]

Na tuto hrozbu odpověděla americká administrativa na přelomu let 1986 a 1987, kdy došlo k posílení operace Staunch a k prohloubení spolupráce s ostatními státy Perského zálivu, které poskytly Spojeným státům další vojenskou a politickou pomoc. Washington také pokračoval v dalším poskytování zpravodajských informací irácké straně. Irák byl v tomto období pro Spojené státy jediným aktérem, který byl schopen přímý vojenský nátlak na íránský režim a donutit jej touto cestou k uzavření příměří.[115] Na druhé straně irácký režim se snažil už od počátku konfliktu o oficiální zapojení Spojených států do této války. Spojené státy se oficálně zapojily do irácko-íránského konfliktu poté, co v březnu 1987 souhlasily s umístěním amerických vlajek na kuvajtské tankery, čímž se tyto plavidla dostala pod americkou kontrolu.[116] Tento krok měl nejenom zabránit rozšíření íránského vlivu, ale také napomoci ke zlepšení vztahů s ostatními státy Perského zálivu, které byly poškozeny odhalením aféry Írán-Contras.[117]

V tomto okamžiku bylo patrné, že americká strategie není soustředěna na rychlé ukončení irácko-íránského konfliktu. Ovlajkování kuvajtských tankerů bylo přímým krokem proti Íránu, který se ještě nedávno mohl těšit z prodeje amerických zbraní. Vztahy Washingtonu a Teheránu se ještě více zhoršily po incidentu, který byl vyvolán sestřelením íránského civilního letadla americkou námořní lodí, v důsledku čehož zahynulo na palubě 290 lidí.[118] Během roku 1987 tak došlo k několika setkáním mezi Teheránem a Moskvou. Spojené státy nadále pokračovaly v podpoře irácké strany a balancování proti íránské síle, také byla dále posilována spolupráce mezi Washingtonem a ostatními státy Perského zálivu. Irácké straně se dostávalo dalších důležitých informací a taktických rad spolu s plány na společné letecké útoky proti Íránu. V září 1987 prezident Reagan prohlásil, že musí být i nadále vyvíjen silný tlak na Írán, a to z důvodu přetrvávajícího odmítavého přístupu íránského režimu k ukončení konfliktu a hrozbě, jež tato válka představuje pro americké ropné zájmy v oblasti.

[114] Yetiv, „The Absence of Grand Strategy“, 61.
[115] Ibid., 62.
[116] Tento závazek USA se nakonec rozšířil. Americká ochrana se nevztahovala pouze na kuvajtské ropné tankery, ale dále také na plavidla NATO a další neutrální lodě. Více viz. Yetiv, „Absence of Grand Strategy“, 62.
[117] Potter, „Iran, Iraq and the Legacies of War“, 198.
[118] Bill, „The Eagle and the Lion“, 306.

Íránský režim nebyl takovýmto tlakům nadále schopen čelit. Osmiletý konflikt znamenal pro zemi politickou, ekonomickou a vojenskou destabilizaci, kdy mohla být ohrožena sama podstata islámské revoluce.[119] Chomejní se proto nakonec odhodlal k mírovým rozhovorům s iráckým režimem, které byly zprostředkovány OSN a konaly se od července 1988 v Ženevě. Roku 1990 došlo k přijetí íránských podmínek iráckým režimem, čímž byl celý konflikt oficiálně ukončen. Došlo k opětovnému navázání diplomatických vztahů, obnovení Alžírských dohod z roku 1975 a dohodě o normalizaci vztahů mezi oběma zeměmi. Válka znamenala nejen obrovské lidské, ekonomické a další ztráty na obou stranách, ale také spolu se smrtí Chomejního v červnu 1989 postupný útlum revolučních nálad v Íránu, a také konec bipolárního konfliktu mezi Spojenými státy a Sovětským svazem.[120]

[119] Brands, „Into the Labyrinth“, 195.
[120] Gombár, „Dějiny Iráku“, 516.

Závěr

Islámská revoluce, která proběhla v roce 1979 v Íránu, představovala výrazný mezník v řadě faktorů pro budoucí vývoj událostí v Perském zálivu. Nejenže revoluce znamenala konec šáhova režimu v Íránu a nastolení nové islámské republiky v čele s ájatolláhem Chomejním, ale také se výrazně podepsala ve vztazích nového režimu s ostatními státy regionu. Byl to především charakter nového režimu a idea šíření islámské revoluce do dalších arabských států, které poznamenali vztahy s okolními státy. V největším ohrožení se cítil sousední irácký režim Saddáma Husajna, který jako jediné řešení ochrany před rozšířením revoluce spatřoval vojenskou intervenci, která by vedla k pádu islámské republiky. Pro Husajna ovšem nehrála v otázce vojenského zásahu roli pouze povaha íránské revoluce. Kromě tradičních náboženských, kulturních a historických rozdílů, které přispívaly ke špatným vztahům mezi oběma státy, se také dále jednalo o dlouholeté územní spory. Saddám Husajn tak v tomto případě očekával, že vojenský zásah povede nejen k destabilizaci Chomejního režimu, ale také k jistým územním ziskům a k prohloubení dominantního postavení Iráku mezi ostatními státy Blízkého východu.

Revoluce v Íránu měla též důležitý vliv na utváření americké zahraniční politiky v oblasti Perského zálivu. Přechozí šáhův režim představoval dlouhodobě důležitého spojence, díky nemuž Spojené státy mohly udržovat svůj vliv v regionu. Podpora neoblíbeného šáhova režimu tak postupně napomáhala k nárůstu protiamerických nálad u íránské společnosti. Následná islámská revoluce proto znamenala výrazné zhoršení vztahů mezi oběma zeměmi, které nakonec vyústilo až k ukončení vzájemných diplomatických vztahů. K dalšímu ohrožení amerických zájmů v oblasti Perského zálivu dále přispěla také sovětská invaze v Afghánistánu ve stejném roce. Ztráta hlavního spojence a obavy před rozpínavostí sovětského vlivu v regionu nakonec vedly americkou administrativu k rozhodnutí začít podporovat irácký režim, který v září 1980 napadl Írán, čímž začal osmiletý irácko-íránský konflikt. Nové spojenectví Iráku a USA, mezi kterými až do této doby neexistovaly diplomatické styky a Irák inklinoval spíše k Sovětskému svazu, představovalo výrazný obrat v americké zahraniční politice na Blízkém východě.

Americká podpora Iráku se s postupným vyvíjením konfliktu neustále rozšiřovala, což bylo dáno zejména obratem ve válce. Úspěšný defenzivní postup íránské armády vyvolal ve Washingtonu obavy, že by mohlo díky íránským územním ziskům a možnému vítězství ve válce dojít k ohrožení amerických ropných zájmů. V dalších letech tak kromě obnovení diplomatických vztahů s Irákem docházelo k rozsáhlejší materiální pomoci a poskytování

strategických informací irácké straně. Zapojením do války se Spojené státy snažily nejen zabránit íránskému nepříteli ve vítězství a šíření myšlenek islámské revoluce do dalších států, ale také ochránit americké ropné zájmy, stejně jako předejít dalšímu rozšiřování sovětského vlivu v regionu.

Postoj Spojených států v tomto konfliktu se změnil v průběhu roku 1985, kdy se americká strana rozhodla k tajnému prodeji zbraní do Íránu. Tato aféra, která byla odhalena o rok později a dostala označení aféra Írán-Contras, byla vyvolána zajetím amerických rukojmí libanonskou teroristickou organizací Hizballáh, jež měla silné vazby právě na íránský režim. Chomejního vláda souhlasila se zprostředkováním osvobození rukojmích výměnou za americké dodávky zbraní převážně proto, že íránskému vojsku docházelo potřebné vojenské vybavení. Spojené státy viděly v tomto prodeji možnost nejenom jak osvobodit americké zajatce, ale také jako krok ke zlepšení americko-íránských vztahů, jelikož Írán i po islámské revoluci patřil mezi dominantní státy Perského zálivu. Americká administrativa si také dobře uvědomovala, že možná prohra Íránu by mohla vést k jeho destabilizaci, což by vedlo nejen k dalšímu zhoršení amerického postavení, ale také k nárustu vlivu Sovětského svazu v tomto státě.

Nicméně ani vítězství Iráku v této válce pro Spojené státy neznamenalo vhodnou alternativu. Saddám Husajn by tak nabyl ohromného vlivu nejen uvnitř Iráku, ale též u ostatních arabských států, čímž by mohla být americká pozice v regionu oslabena. Ze strategického pohledu Spojených států tak nebylo irácké vítězství přijatelné, stejně jako porážka Íránu. Cílem Spojených států proto v dalších letech konfliktu bylo střídavé balancování proti oběma stranám, v čemž americká zahraniční politika spatřovala cestu k posilování vlivu v oblasti. V důsledku odhalení aféry Írán-Contras a zhoršení důvěry ze strany ostatních arabských států začaly USA prohlubovat přetrvávající podporu iráckého režimu. Konflikt tak byl prodlužován nejenom odporem Chomejního režimu uzavřít mír s irácký nepřítelem, ale také nejasnou americkou strategií, které šlo především o posilování vlastní pozice v Perském zálivu.

Americká role a podpora irácký režimu se začala dále rozšiřovat v posledních letech konfliktu, kdy v důsledku íránských útoků na ropné tankery v Hormuzském průlivu byly ohrožovány dodávky ropy, a tím pádem i americké ropné zájmy. Spojené státy proto začaly skrze ovlajkování tankerů chránit kuvajtská a jiná plavidla, čímž se zapojily přímou vojenskou cestou do konfliktu. Íránská strana ovšem nebyla schopna dále takovému tlaku čelit, a tak v roce 1988 došlo k uzavření míru mezi oběma válčícími stranami. Irácko-íránská válka znamenala nejen jeden z nejzávažnějších konfliktů na Blízkém východě, ale také změnu

přístupu americké zahraniční politiky k Íránu a Iráku a postavení Spojených států v regionu, což mělo zásadní vliv jak na celý vývoj konfliktu, tak i na vývoj dalších událostí na Blízkém východě v budoucnu.

Summary

The Islamic Revolution of 1979 in Iran represented a crucial milestone for the future development of events in the Persian Gulf. The revolution led to the end of the Shah's regime and the establishment of Islamic republic. Also, it had an impact on the relations with other countries in the region, mainly because of the character of the new regime and the idea of spreading the Islamic revolution to other Arab countries. Iran posed the biggest threat to Iraqi regime of Saddam Hussein, who saw military intervention to Iran as the only solution to protect Iraq against expansion of the revolution. However, for Hussein, there were more aspects than just the nature of the Iranian revolution. In addition to the traditional religious, cultural and historical differences that contributed to the bad relations between the two countries, it had been also longstanding territorial disputes. Saddam Hussein expected that military intervention will lead to the destabilization of the Khomeini regime, together with territorial gains and broader dominance of Iraq among the countries in Arab world.

Revolution in Iran also had an important influence in shaping US foreign policy. Previous Shah's regime was an important ally of the U.S. The support of Shah's regime helped to increase anti-American emotions among the Iranian society. The Islamic revolution significantly deteriorated the relations between these two countries, which was followed by the termination of mutual diplomatic relations. Also, the Soviet invasion in Afghanistan in 1979 represented major threat to US interests in the Gulf region. The loss of crucial ally and fear of the expansion of Soviet Union in the region led the US administration to the decision to support the Iraqi regime, which invaded Iran in September 1980. New alliances with Iraq meant significant turn in U.S. foreign policy in the Middle East.

American support for Iraq was gradually developing. Successful defensive turn of Iranian army provoked concerns in Washington that Iranian victory in the war would pose a threat to the U.S. oil interests. In next years, the diplomatic relations with Iraq were restored and another extensive material assistance and strategic information were provided to the Iraqi army. The U.S. in a war had a goal to prevent an Iranian victory and spread of ideas of revolution to other countries, to protect U.S. oil interests, as well as to prevent further spread of Soviet influence in the region.

The position of the U.S. has changed during the year 1985, when the American side decided to secretly sale arms to Iran. This affair, which was later called as Iran-Contra affair, was triggered by the capture of American hostages by the terrorist organization Hezbollah, which had strong ties to Iran. Khomeini's government had agreed to mediate the liberation of

the American hostages in exchange for U.S. arms, mostly because the Iranian army needed military equipment. The U.S. saw the opportunity how to liberate American hostages together with a chance to improve U.S.-Iranian relations. The U.S. administration was also well aware that Iranian defeat would lead to its destabilization, which could deteriorate the U.S. position and help to the Soviet Union's influence in Iran.

However, the victory of Iraq in this war did not meant a suitable option for the U.S. policy. Saddam Hussein would have possessed an enormous influence in the region, which could weaken U.S. position. In the upcoming years the U.S. strategy was balancing against both sides, so the U.S. foreign policy could strengthen its influence in the region. Because of the Iran-Contra affair and the deterioration of confidence in the rest of Gulf states, the U.S. had begun to deepen its support of Iraq. The conflict was not only prolonged by the resistance of Khomeini to make, but also by unclear U.S. strategy.

The U.S. support of the Iraqi regime began to expand in final years of the conflict, when Iranian attacks on oil tankers in the Strait of Hormuz threatened the oil supplies. The U.S. began reflagging Kuwaiti oil tankers and other vessels to protect its oil interests in the region. The Iranian regime was no longer able to face such a pressure and Khomeini agreed with peace talks with Iraq in 1988. The Iran-Iraq war has represented one of the most serious conflicts in the Middle East, major change in the U.S. foreign policy toward Iran and Iraq and the position of the United States in the region, which had a crucial impact on the future development in the Middle East.

Použitá literatura

Primární zdroje:

„Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=38069 (staženo 25.4.2016).

„Address to the Nation on the Iran Arms and Contra Aid Controversy and Administration Goals“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=34693 (staženo 25.4.2016).

“Excerpts from the Tower commission’s report“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/PS157/assignment%20files%20public/TOWER%20EXCERPTS.htm (staženo 25.4.2016).

„January 5, 1957: Special Message to the Congress on the Situation in the Middle East“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=11007 (staženo 25.4.2016).

„January 23, 1980: The State of the Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress“, The American Presidency Project, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=33079 (staženo 15.4.2016).

„June 11, 1985: Draft NSDD on Iran“, The Reagan Files, http://www.thereaganfiles.com/draft-nsdd-on-iran-june.pdf (staženo 22.4.2016).

Knižní zdroje:

Alena Tomková, „Írán“, v *Současný Blízký východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*, ed. Michaela Ježová et al. (Brno: Barrister & Principal, 2011).

Congressional Quarterly, inc., *The Middle East* (Washington, D.C.: CQ Press, 2005).

David P. Houghton, *US Foreign Policy and the Iran Hostage Crisis* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).

Eduard Gombár a Lukáš Pecha, *Dějiny Iráku* (Praha: Nakladatekství Lidové noviny, 2013).

H. W. Brands, *Into the Labyrinth: The United States and the Middle East 1945–1993* (New York: McGraw-Hill, 1994).

James A. Bill, *The Eagle and the Lion: The Tragedy of American-Iranian Relations* (New Haven: Yale University Press, 1988).

Lawrence G. Potter a Gary Sick, *Iran, Iraq and the Legacies of War* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10135464 (staženo 18.12.2015).

Marion Farouk-Sluglett a Peter Sluglett, *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře* (Praha: Volvox Globator, 2003), 57–58.

Martina Ponížilová, *Irák* (Praha: Libri, 2011).

Michael Axworthy, *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014).

Morad Saghafi, „Three Sources of Anti-Americanism in Iran", v *With Us or Against Us: Studies in Global anti-Americanism,* ed. Tony Judt a Denis Lacorne (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 189–205, http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10135651 (staženo 18.12.2015).

Nikki R. Keddie, *Modern Iran: Roots and results of revolution* (New Haven: Yale University Press, 2006).

Peter L. Hahn, *Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East Since 1945* (Wahington D.C.: Potomac Books, 2005).

Ray Takeyh, *Guardians of the Revolution - Iran and the World in the Age of the Ayatollahs* (New York: Oxford University Press, 2009), 19, http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10300147 (staženo 18.12.2015).

Steven A. Yetiv, *The Absence of Grand Strategy: The United States in the Persian Gulf, 1972–2005* (Baltimore: John Hopkins University Press, 2008), http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10363175 (staženo 18.12.2015).

Odborné články:

Andrew Lee Butters, „Talking and Listening to Iran", *Time 23*, č. 7 (2009): 34–37, https://www.ebscohost.com/ (staženo 15.1.2016).

Bryan Robert Gibson, „U.S. Foreign Policy, Iraq, and the Cold War: 1958–1975" (doktorská disertace, The London School of Economics and Political Science, 2013), http://etheses.lse.ac.uk/720/1/Gibson_US_foreign_policy_2013.pdf.

Enayatollah Yazdani a Rizwan Hussain, „United States Policy towards Iran after the Islamic Revolution: An Iranian Perspective", *International Studies 43*, č. 3 (2006): 267–289, http://isq.sagepub.com (staženo 29.4.2015).

Mohsen M. Milani, „Iran's Transformation from Revolutionary to Status Quo Power in the Persian Gulf", *Government and International Affairs Faculty Publications,* Paper 108 (2004): http://scholarcommons.usf.edu/gia_facpub/108 (staženo 29.4.2015).

M. S. El Azhary, „The Attitudes of the Superpowers towards the Gulf War", *International Affairs 59*, č. 4 (1983): 609–620, http://www.jstor.org (staženo 29.4.2015).

Peter Hahn, „A Century of U.S. Relations with Iraq“, *Origins: Current Events in Historical Perspective 5*, č. 7 (Duben 2012), http://origins.osu.edu/article/century-us-relations-iraq (staženo 18.12.2015).

Zach Fredman, „Shoring Up Iraq, 1983 to 1990: Washington and the Chemical Weapons Controversy“, *Diplomacy & Statecraft 23*, č. 3 (2012): 533–554, https://www.ebscohost.com/ (staženo 15.1.2016).

Internetové zdroje:

„Exclusive: CIA Files Prove America Helped Saddam as He Gassed Iran“, Foreign Policy, http://foreignpolicy.com/2013/08/26/exclusive-cia-files-prove-america-helped-saddam-as-he-gassed-iran/ (staženo 25.4.2016).

„Iran-Contra Report; Arms, Hostages and Contras: How a Secret Foreign Policy Unraveled“, The New York Times, http://www.nytimes.com/1987/11/19/world/iran-contra-report-arms-hostages-contras-secret-foreign-policy-unraveled.html (staženo 25.4.2016).

„Jimmy Carter and the Iranian Hostage Crisis“, The White House Historical Association, http://www.whha.org/whha_classroom/classroom_9-12-transitions-carter.html (staženo 25.4.2016).

„Shaking Hands with Saddam Hussein: The U.S. Tilts toward Iraq, 1980-1984“, The National Security Archive, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB82 (staženo 25.4.2016).

„Report: Reagan Gave Military Aid to Iraq“, *Fox News*, http://www.foxnews.com/story/2002/08/18/report-reagan-gave-military-aid-to-iraq.html (staženo 18.12.2015).

„The Iran-Contra Affair 20 Years On“, The National Security Archive, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB210/index.htm (staženo 25.4.2016).

„Understanding the Iran-Contra Affairs“, http://www.brown.edu/Research/Understanding_the_Iran_Contra_Affair/timeline-iran (staženo 15.1.2016).